

POVIJEST TRGOVAČKE, OBRTNičKE I BANKARSKE DJELATNOSTI U ŠIBENIKU OD 1921. DO 1941. GODINE

Mr. sc. Milivoj BLAŽEVIĆ
Državni arhiv u Šibeniku

UDK 33 (497.5 Šibenik) "1921/1941"
Pregledni članak

Primljeno: 30. XII. 2009.

Grad Šibenik je od davno uspostavljene mletačke vlasti 1412. godine pa do početka 20. stoljeća bio značajno trgovačko i prometno središte sa razvijenim obrtništvom. U razdoblju transformacije grada iz težačkog u trgovačko i industrijsko središte pokrajine Dalmacije, od sredine 19. stoljeća izrastao je u najznačajniju izvoznu luku Dalmacije i cijele istočne obale Jadrana nakon Trsta i Rijeke.

Od 1921. godine, u vremenu nakon uspostave nove državne tvorevine, gradski su gospodarstvenici pokušavali za Šibenik osigurati značajnije mjesto u trgovačkom i prometnom poduzetništvu. Trgovina, obrtništvo odnosno zanatske djelatnosti razvili su se u gradu zahvaljujući infrastrukturnim pretpostavkama (željeznica, cesta, bolnica, vodovod, elektrifikacija) iz ranijeg razdoblja, što je utjecalo na razvitak srednjeg i krupnijeg trgovačkog staleža. Borba za samostalnu trgovačku komoru sa sjedištem u Šibeniku za širi prostor sjeverne Dalmacije dominirala je u razdoblju od 1921. do 1941. godine. Izvozom rudnog blaga iz zaleđa (Drniš, Knin, Bosna) i viška poljoprivrednih proizvoda (vino, ulje, buhač i dr.), Šibeniku je osigurano značajno mjesto u nacionalnoj hrvatskoj trgovini u tom, za gospodarstvo teškom razdoblju. Ovo je pomalo potaklo porast i značaj privatne inicijative u trgovačkom prometu.

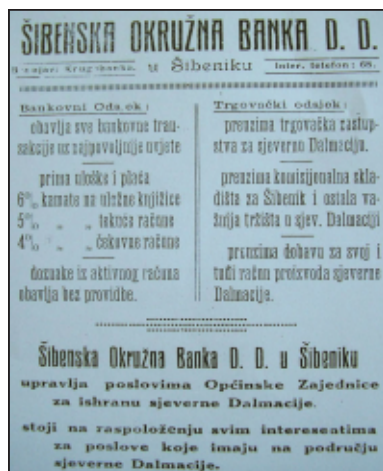
Na temelju izvorne građe ovaj članak prvi put daje prikaz ove gospodarske grane u Šibeniku u rečenom razdoblju.

Ključne riječi: Šibenik, robni promet, trgovina, obrtništvo, bankarstvo, 20. st.

RAZVITAK OBRTNičKO-TRGOVAČKE I ZANATSKE DJELATNOSTI U ŠIBENIKU U RAZDOBLJU OD 1918. DO 1925. GODINE

Nakon odlaska talijanskih okupacijskih vojnih postrojbi dana 12. lipnja 1921. godine počinje novi život Šibenika u ranije uspostavljenoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Stanje opće zapuštenosti, uzrokovano gotovo sedmogodišnjim razdobljem rata i neimaštine te izostankom gospodarske inicijative, trebalo je hitno mijenjati. U prvom redu to se odnosilo na poboljšanje prometne povezanosti (luka, željeznica i ceste) te na obnovu proizvodne i trgovačke djelatnosti, kojima je bilo obilježeno zlatno razdoblje šibenske povijesti od 1873. do 1914. godine. U tom se pogledu hitna organizacija staleškog udruživanja nositelja trgovačke aktivnosti očitovala kao osnovna pretpostavka daljnjeg razvoja.

Glavni problem trgovačkog staleža u Šibeniku od 1918. bilo je nepostojanje utjecaja i veza s Trgovačkom gospodarskom komorom u Zadru. Uspostava društveno-političkog sustava u Zadru pod talijanskom političkom dominacijom i vojno-civilne uprave u Šibeniku samo su djelomično utjecali na opće stanje šibenskih trgovaca, obrtnika odnosno zanatlija. Bilo je to vrijeme ispunjeno dekretima civilnih vlasti, maksimaliranjem cijena i poslovima općinske aprovizacije zbog izuzetno lošeg socijalnog stanja pučanstva grada i okoline.

Sl. 1. Memorandum Okružne banke

Ulogu raspodjele hrane u tom razdoblju za trgovce šibenskog kotara preuzela je Okružna banka. Šibenik je bio centar za podjelu hrane i drugih potrepština većini sjevernodalmatinskih općina. Lokalna trgovačka maksima provođena je s namjerom reduciranja cijena namirnica, kao zalog ublažavanja poskupljenja uzrokovanih komunikacijskim prilikama i cijenama na tržištu proizvođača.¹ Količina trgovačkog posredništva u aprovizaciji iznosila je za Općinsku zajednicu u Šibeniku 1450 tona razne robe uz nabavnu cijenu od 28,407.596 kruna. Državna pomoć pri prodaji iste hrane išla je na teret obrtnog kapitala, te je gore spomenutu cijenu reducirala na 23,285.275 kruna. U cilju zaštite građanstva te suzbijanja krijumčarenja i nadri-trgovine, kao i nekontroliranog podizanja cijena, Pokrajinska vlada u Splitu odobrila je Pravilnik za podjelu hrane pod nadzorom Ministarstva socijalne politike. Šibenska Općinska zajednica dobila je mandat za sve poslove socijalne politike u sjevernoj

¹ Državni arhiv u Šibeniku (dalje: DAŠ), Udruženje trgovaca i obrtnika (dalje: UTIO), b. b., kut. 2, 1923., Izjašnjavanje Okružne banke u Šibeniku povodom prigovora protiv poslovanja Općinske zajednice za ishranu.

Dalmaciji. Hrana je po cijeni koštanja iz sustava aprovizacije bila kontrolirana od strane policijskih vlasti. Jedna od odredbi odnosila se i na hitnu podjelu sirotinji bez prihoda do 10 kg brašna po osobi za razdoblje do 30 dana.

U gradu je osnovan niz manjih prodavaonica, gdje se uz umjerenu cijenu osnovna hrana prodavala u manjim količinama za gotov novac. Mjesna Okružna banka je 22. srpnja 1922. godine s gradskim trgovcima održala sastanak u vezi reguliranja prometa i trgovine te neusklađenih ovlasti i kompetencija iz domene djelovanja trgovačkog staleža. Razlozi dogovora bili su u padu cijena raznim proizvodima gradskih trgovaca kojima je zbog kontrolirane aprovizacije nametnuta realna trgovačka cijena. Očekivalo se ukidanje mjesne aprovizacije te prodaja svih pričuva gradskim trgovcima koji bi tako slobodno nametali svoje cijene. Reguliranje trgovačkih poslova moglo je uspostaviti samo novoformirano gradsko Udruženje trgovaca i obrtnika.

Prijedlog za osnivanje udruženja dao je šibenski trgovac M. Živković 20. svibnja 1921. izradom prvog pravilnika.² Zadatak društva bio je *“na svom području pomno pratiti sve gospodarske struje, sve želje i pritužbe zanimanih trgovačkih, industrijskih i obrtničkih faktora... da izvješćuju Centralu barem svakog četvrt godišta jedanput o svojim opažanjima na gospodarstvenom i trgovačkom polju”*.³ Pravilnikom je bilo predviđeno pravo društva na zakup poduzeća, poslove uz gradnju željeznice, lučke radnje i pravo na osnivanje vlastitog novčanog zavoda.⁴ Pravilnik je u izmijenjenom obliku prihvaćen potvrdom Pokrajinskog namjesništva u Splitu 12. rujna 1921. godine.⁵

Istaknutiji članovi odnosno osnivači društva bili su mahom priznati mjesni gospodarstvenici: Aleksandar Šupuk, Josip Jadronja, Šime Iljadica, Dimitrije Triva, Ivo Merla, Krste Sunara, Edmond Weinsenberger i vladin povjerenik Vladimir Kulić. Primarna zadaća društva bila je verifikacija obrtnika, trgovaca i zanatlija tom staleškom udruženju. Glasovanju za razna tijela udruženja pristupilo je 114 šibenskih trgovaca i obrtnika.⁶ Udruženje je bez obzira na formalnu talijansku upravu u gradu većinu svojih poduzimanja usmjeravalo prema Ministarstvu trgovine u Beogradu. Pretpostavljalo se da bi središnja državna vlast trebala pomoći da Šibenik postane centrom trgovačko-obrtničke komore, koja je vojnom okupacijom Zadra izgubila sjedište.⁷

² DAŠ, UTIO, Pravilnik od 20. V. 1921., kut. 2. Članak 2. Pravilnika predviđa da članom udruženja može biti svaki trgovac, industrijalac, obrtnik iz grada, kotara Šibenik i političkih kotara Knin, Benkovac i Zadar; dakako, odnosilo se to samo na osobe, a ne i na samostalne tvrtke.

³ Isto, čl. 21. Pravilnika.

⁴ Isto, dopune Pravilnika.

⁵ DAŠ, UTIO, br. 10600/21U, kut. 2.

⁶ DAŠ, UTIO, br. 64/1921., kut. 2. Za predsjednika Udruženja izabran je Aleksandar Šupuk, a za tajnika Josip Jadronja.

⁷ DAŠ, Općinsko upraviteljstvo, Gradsko poglavarstvo Šibenik (dalje: OU/GPŠ), br. 74, kut. 397, 8. XI. 1921. Pripajanje Zadra i Rijeke Italiji bili su razlogom da se šibenska luka osigura u trgovačkim poslovima, ujedno određujući grad za novo administrativno središte sjeverne Dalmacije.

Sl. 2. Memorandum šibenskog špeditera J. Jadronje

U Šibeniku je, osim odgovarajućeg broja industrijskih poduzeća, djelovao i čitav niz manjih industrijskih pogona “koji gradu davaju obilježje razvijajućeg industrijskog centra”.⁸ Već se tada aludira na dogradnju Ličke željeznice te ističe novi impuls Šibenika kao “pobuda za osnivanje novih industrija i da će otvoriti nove trgovačke puteve”.⁹ Realno je bilo očekivati da će prijenosom sudstva, školstva, zdravstvenih ustanova, kao i dijela upravne vlasti na Šibenik, doći do poticaja za formiranje neovisne Trgovačke komore, budući da se trgovina “razvila među šibenskim i prirodnim zaleđem (Bukovicom i Kotarima)”.¹⁰

Zauzimanje za osnivanje Trgovačke komore u Šibeniku postalo je i važno političko pitanje. To se osobito pokazalo u situaciji kada je općinska vlast izrazila solidarnost s prosvjedom splitske Općinske uprave u vezi sporazuma za sudbinu luka Rijeke i Baroša. U dopisu načelnika A. Rajevića Konstituenti u Beogradu, upućenom dr. A. Trumbiću, šibenski su gospodarstvenici i trgovci uočili opasnost i “ugroženje čitave Jadranske obale, privredno umrtvljenje srednje Dalmacije, žrtvovanje najvitalnijih ekonomičkih interesa i trgovačke nezavisnosti... Zahtjev je pučanstva da se u tom pitanju bude zajamčena potpuna naša trgovačko-ekonomska nezavisnost.”¹¹ Akcija je u potpunom suglasju s istodobnom predstavkom općine Šibenik u vezi podjele države na administrativne oblasti. Svi gradski gospodarski čimbenici očekivali su rješenje toga pitanja, što iz trgovačkih, što iz prometno-gospodarskih interesa šireg prostora sjeverne Dalmacije.¹²

⁸ Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

¹¹ DAŠ, OU/GPŠ, b. b., kut. 397, 1921., Dopis A. Rajevića dr. A. Trumbiću.

¹² DAŠ, OU/GPŠ, br. 5393, kut. 396, 3. XI. 1921.

Veliki dobavljači osnovnih prehrambenih proizvoda nisu bili u mogućnosti nametati cijene robi široke potrošnje. Poteškoće su se osjećale u općinama sjeverne Dalmacije, ponajviše na području Benkovca, Obrovca i Kistanja. Općina Kistanje dobila je hranu na odgodu, budući da zbog prihodovnih i poreznih poteškoća nije bila u stanju podmiriti niti osnovnu trgovačku cijenu hrane prihvaćene za distribuciju.¹³ Trgovačka cijena takve hrane iznosila je 16 kruna po kilogramu. Osobito je teško stanje s trgovinom hrane bilo na otoku Zlarinu, u Skradinu, Vodicama, Tijesnom i Drnišu, a katastrofalno u Islamu Grčkom. Krijumčarenje je prouzročilo pad cijena raznih poljodjelskih proizvoda, povećanje kreditnih zaduženja i prestanak kupnje na vjeresiju. To je bio znak za brzi poziv za pomoć pučanstvu III. okupacijske zone.¹⁴

Ministarstvo za socijalnu politiku donijelo je rješenje o oprostima od carine za trgovačke uvoznike kojima je bila povjerena nabavka za pasivne krajeve. Ujedno je Ministarski savjet donio dopunu carinskih tarifa za domaće proizvode, bitno ih povisujući na mjernu jedinicu do odgovarajuće težine. Cilj je bio suzbiti trgovce u napuhavanju cijena i zadržati razinu potrošnje poljoprivrednih proizvoda za prijekne potrebe. Ukinuta je i uvozna carina na sve vrste pšenice, raži, krumpira, ječma, kukuruza, kao i na razno povrće.¹⁵

Utjecaj trgovine i prometa na socijalno stanje najvjernije oslikava izvješće o cijenama prehrane koja je početkom 1922. godine poskupjela čak za 20%. Trgovina bilježi uvoz od 43 tone brašna i kukuruza, izuzetno velike količine bakalara od 15.419 kg, riže od 28.494 kg i šećera od 11.587 kg, sve u siječnju 1922. godine.¹⁶ Na polju mjera zaštite od neloyalne trgovačke utakmice posebno su se istakli dr. Ivo Krstelj u Beogradu i Ante Rajević u Šibeniku.¹⁷

Ministarstvo trgovine i industrije krajem 1922. godine donijelo je negativno rješenje glede pitanja uspostave trgovačke komore za sjevernu Dalmaciju sa sjedištem u Šibeniku. Šibenski trgovci su novim podneskom naglasili osobitu važnost trgovine rudama i drvnom građom. Izrazili su negodovanje tvrdeći da dok je Šibenik bio pod talijanskom okupacijom *“donekle je vlada i mogla imati u vidu Split... Šibenik će radi svoje prirodne luke i položaja postati ozbiljan faktor u našoj trgovini”*.¹⁸ Trgovačka budućnost grada predmet je predstavke oko zauzimanja za oblasno središte s prirodnim zaledem

¹³ DAŠ, OU/GPŠ, br. 3590, kut. 398, 19. IV. 1922., Dopis Predsjedništva pokrajinske uprave za Dalmaciju.

¹⁴ DAŠ, OU/GPŠ, br. 3524, kut. 398, 24. III. 1922., Dopis prof. Mikanora Raketića iz Islama Grčkog Konzulatu Kraljevine SHS u Zadru.

¹⁵ DAŠ, OU/GPŠ, br. 1290, kut. 398, 6. XI. 1922., Dopis Ministarstva unutrašnjih djela; br. 2733, 25. IX. 1922., Odjeljenje za Dalmaciju.

¹⁶ DAŠ, OU/KPŠ, br. 2501, kut. 398, 16. XII. 1922., Izvješće agronoma V. Anzulovića Odjelu poljoprivrede Splitske oblasti.

¹⁷ DAŠ, OU/GPŠ, br. 64, kut. 399, 8. III. 1922., Obavijest Općinske zajednice za ishranu u Šibeniku.

¹⁸ DAŠ, UTIO, Predstavka, br. 26/b.

Knina, Drniša i Kotara. U pomorskim i obrtničkim poslovima grad je centar gravitacijskog područja od Silbe do Rogoznice te je tada izvozno središte vina i ulja za šire područje sve do granica Bosne.¹⁹

Spomenicom iz 1923. godine, koja se odnosila na zahtjev Šibenika da bude sjedište trgovačke komore, obuhvaćeni su i naponi općinske uprave u vezi izgradnje trgovačkih skladišta. Prijedlog je temeljen na vladinoj podršci za koncesije pri izgradnji trgovačkih skladišta za privatna poduzeća s urednim koncesijskim prijavama.²⁰ Pomanjkanje trgovačke uloge grada ogledalo se u činjenici nepostojanja carinarnice prvog reda, zbog čega se roba morala cariniti u Splitu. Tako je Šibenik nakon 1918. godine, s obzirom na dostignuti gospodarski razvoj, bio gotovo u istom položaju kao i u doba mletačke uprave.

Od značajnijih intervencija koje je Udruženje u Šibeniku provodilo tijekom 1922. godine, na prvom mjestu valja istaknuti podršku općinskoj upravi radi dopisa kojeg je ista poslala Ministarskom savjetu u Beogradu. Radilo se o izgradnji željezničke pruge Beograd – Sarajevo – Knin – Šibenik.²¹ Trgovačko udruženje je nastavilo djelovati u korist osnivanja samostalne trgovačko-obrtničke komore u Šibeniku.²² U kasnijim poslovima općinska je vlast sprječavala izbor svojih delegata za glavnu Trgovačku komoru u Splitu, budući da je Šibenik želio izbjeći majorizaciju pri izboru komornih članova. Tada je bilo predviđeno 12 kandidata za sjevernu Dalmaciju na širem prostoru koji je obuhvaćao oko 300.000 stanovnika. Split je za područje od oko 200.000 žitelja trebao izabrati 22 člana komore. Državna vlast je u svojim aktima smatrala da za sjevernu Dalmaciju i Šibenik ne bi trebalo stvarati separatnu komoru te je inzistirala na djelovanju jednog komornog područja. To je bio konačan stav pa su šibenski trgovci, industrijalci i obrtnici i dalje morali nastaviti borbu za vlastitu komornu organizaciju.²³

U razdoblju od 1921. do 1923. godine bilježi se niz aktivnosti šibenskih trgovaca, industrijalaca i obrtnika. Primjer toga je isporuka uvezenih higijenskih potrepština u gradu početkom 1921. u vrijednosti od 1 milijun kruna.²⁴ Trgovački uvoz žitarica, leće i brašna za Šibenik i sjevernu Dalmaciju iznosio je u istoj godini 3500 tona vrijednosti 4,8 milijuna dinara.²⁵ Izvezena količina sira iz sjeverne Dalmacije iznosila je 30 tona za Italiju i 10 tona za SAD vrijednosti 200.000 dinara. Uvoz sira iz Italije iznosio je 12

¹⁹ DAŠ, OU/GPŠ, br. 5967, kut. 399, 2. VI. 1922.

²⁰ DAŠ, OU/GPŠ, kut. 402, Spomenica od 21. X. 1923. Istu potpisuju općine Šibenik, Preko, Skradin, Tijesno, Vodice, Nin, Obrovac, Benkovac, Novigrad, Zlarin, Silba, Pag i Rab.

²¹ DAŠ, UTIO, br. 59, kut 3, 5. IV. 1922.

²² DAŠ, UTIO, br. 61, kut. 3, 5. IV. 1922.

²³ DAŠ, UTIO, br. 16626, kut. 3, 19. XII. 1922., Odluka Pokrajinske uprave u Splitu; br. 7316, kut. 3, 14. XII. 1922., Odjeljenje trgovine i industrije.

²⁴ DAŠ, UTIO, br. 56, kut. 3, 28. III. 1922.

²⁵ DAŠ, UTIO, br. 56, kut. 2, 4. IV. 1922., Importni centri: Osijek, Bečkerek, Novi Sad, Brčko, Zagreb i Karlovac.

tona vrijednosti 720.000 dinara.²⁶ U gradu su trgovinu žita na veliko obavljali Josip Tarle, Stipe Šare, Josip Drezga, kao i trgovačka tvrtka “Promet”. Istim se poslovima bavila i tvrtka “V. Inchiostri e figli”, kao i devet manjih registriranih trgovačkih radnji. U Kninu, Drnišu, Obrovcu, Pagu, Rabu, Rogoznici, Skradinu, Primoštenu, Tijesnom i Vodicama trgovačkim poslovima bavilo se 49 registriranih trgovaca.²⁷

Proizvodnjom sapuna, voska i svijeća bavila se tvrtka braće Mazzura iz Tijesnog i obrtnici Vladimir Kulić, Grgo Čular i obitelj Čok-Manojlović.²⁸ Za 1921. godinu ona je iznosila 30 tona vrijednosti 600.000 dinara. Vrijednost tekstilne robe u uvozu iz inozemstva u 1921. godini iznosila je 4,63 milijuna dinara, ponajviše od proizvođača iz Čehoslovačke i Austrije.²⁹ Vrijednost uvezene riže, bakalara, kave, umjetnog ulja i masti u količini od 930 tona iznosila je 8,14 milijuna dinara.³⁰

Glavni posrednici u trgovačkim poslovima luke bili su Josip Jadronja kao tajnik Udruženja i trgovačko društvo “Lušić i drug” iz Šibenika.³¹ Jadronja je bio priznati zastupnik i voditelj agenture, obavijesne, otpremničke i pomorske poslovnice. Vršio je poslove pomorske agencije i inozemnih parobrodarskih društava sa zastupništvom u 31 luci svijeta. Najznačajnija otpremništva imao je u Trstu, Antwerpenu, Carigradu, Hamburgu, Londonu, Rotterdamu, Pireju, Anconi, Bariju, Veneciji te drugim europskim pomorskim središtima. Tvrtka je radila neprekidno od utemeljenja 1906. godine.³²

U cilju unaprjeđenja prometa i trgovine, od svibnja 1922. godine poduzimaju se i mjere na poboljšanju željezničkog prometa na pruzi Knin – Šibenik.³³ Novi je namet na trgovinu prihvaćen odredbom Ministarstva saobraćaja o povećanju željezničkih tarifa za 50% od 1. srpnja 1922. godine.³⁴ Bio je to udarac i za ostale tvrtke koje su se bavile špeditersko-trgovačkim poslovima.³⁵ Nelojalnu poslovnu konkurenciju domaćim

²⁶ DAŠ, UTIO, br. 52, kut. 2, 29. III. 1922.

²⁷ DAŠ, UTIO, br. 55, kut. 3, 4. IV. 1922.

²⁸ DAŠ, UTIO, br. 51, kut. 3, 4. IV. 1922.

²⁹ DAŠ, UTIO, br. 53, kut. 2, 28. III. 1922.

³⁰ DAŠ, UTIO, br. 54, kut. 3, 4. IV. 1922.

³¹ DAŠ, OU/GPŠ, br. 5516, kut. 399, 20. V. 1922.

³² Isto.

³³ DAŠ, UTIO, br. 130, kut. 3, 31. V. 1922. Prije 1914. godine prometovalo je 15 lokomotiva, za talijanske okupacije 7 lokomotiva, a 1921. samo 3 lokomotive, što je bilo razlogom zastoja u trgovini boksitom i ugljenom, kao i otkaza za pojedine parobrodarske linije.

³⁴ DAŠ, UTIO, Dopis Ministarstva saobraćaja br. 18385, kut. 2, 2. VI. 1922.

³⁵ DAŠ, UTIO, br. 145, kut. 2, 22. VI. 1922. U Šibeniku je 1922. djelovalo 13 pojedinaca i privatnih tvrtki za poslove špedicije, transporta i raznih trgovačkih transakcija: G. Caleb, Braća Iljadica, Rudarsko društvo “Monte Promina”, Šumsko industrijsko predstavništvo Klobučac, Lušić i drug, Otpравништво “Jadranske plovidbe”, Otpравништво parobrodarskog društva “Dalmatia”, Ivan Medić, Josip Jadronja, Josip Drezga, G. Isler, SUFID i Javno društvo “Promet”.

trgovačkim posrednicima u šibenskoj luci činili su talijanski trgovci imajući podršku u šibenskom Konzulatu Kraljevine Italije.³⁶

U interesu Šibenika bila je i evidencija koju je vodio Konzulat Čehoslovačke Republike u Splitu oko stanja prerade i proizvodnje tkanine u Šibeniku. Čehoslovačka se osobito zanimala za djelovanje “Prve dalmatinske tvornice prediva i tkala Paško Rora i drug” iz Šibenika. Ista je tvrtka zbog znatne proizvodnje i izvoza bila zanimljiva češkim privrednicima i trgovcima.³⁷ Ta inicijativa započela je sredinom 1921. godine, kada su gradske vlasti obavještavale lokalne trgovce i obrtnike o veličini i značaju jesenskog velesajma u Pragu kao međunarodnog središta trgovaca iz cijelog svijeta.³⁸

Trgovački izvoz trpio je određeni zastoj u pogledu količina izvoznih kvota, kao i zbog ukidanja nekih parobrodarskih linijskih pravaca. Kao primjer može se navesti promet prema Egiptu, prema kojem od polovine 1922. godine više nije bilo izravne pomorske veze.³⁹ Do tada se iz Šibenika u Egipat izvozila značajna količina vina, ulja, buhača, višnje, badema, drva, sanduka za datule, celuloze, karbida i umjetnog gnojiva.⁴⁰

Udruženje je posredovalo i u poslovima sklapanja angažmana za unaprjeđenje izvoza rudarskih proizvoda. Početkom 1923. godine, u vezi novčanih sredstava za nove rudokope u drniškom bazenu, preporučuje koncesionaru Franji Alfieru sa Zlarina potraživanje kapitala kod američkih interesenata.⁴¹

Važno pitanje trgovine na veliko bilo je uređenje i poštivanje lučkih obveza uređenih Pravilnikom lučkih obveza za Šibenik, potvrđenim dana 16. veljače 1923. godine.⁴² Pravilnik je regulirao različite oblike lučkih radnji s brodovima i teretima, te određivao dužnosti pri iskrcaju i ukrcanju tijekom radnog vremena. Određene su pojedine vrste trgovačke robe dnevnog prometa po stanju, količini, pojedinom grotlu jedrenjaka ili parobroda. To se najviše odnosilo na drvo, trupce, grede, ugljen, boksit, mramor, kamenje, karbid, vino, ulje, pivo, slamu, kožu, opeku, vapno, buhač i suho korijenje. Uredbom su trgovci dnevno mogli manipulirati s najviše 80 m³ drva u grotlu parobroda, 100 tona ugljena, 80 tona boksita, 50 tona karbida, 50 bačava različite robe količine od 7 hl i 5 do 6 tisuća komada opeke.⁴³

³⁶ DAŠ, UTIO, br. 232, kut. 2, 29. VII. 1922., Dopis o pritužbama protiv mjesnog Konzulata Kraljevine Italije.

³⁷ DAŠ, UTIO, br. 152, kut. 2, 22. VII. 1922., Odgovor na dopis Konzulata Republike Čehoslovačke, č. j. 2496/22 adm.

³⁸ DAŠ, OU/GPŠ, br. 874, kut. 397, 18. VII. 1921.

³⁹ DAŠ, UTIO, br. 240, kut. 3, 24. X. 1922.

⁴⁰ DAŠ, OU/GPŠ, br. 15039, kut. 399, 22. XII. 1922.

⁴¹ DAŠ, UTIO, br. 1/1923, kut. 1, 2. I. 1923.

⁴² DAŠ, UTIO, br. 51/1923, kut. 1, 16. II. 1923., Odobrenja Pravilnika lučkih običaja za Šibenik.

⁴³ DAŠ, UTIO, b.b., kut.1, 18. X. 1922., Zapisnik o količinama robe (Obrazac 1).

U gradu je u srpnju iste godine izbio spor između mornara u štrajku i brodovlasnika. Udruženje je žurno tražilo od “Dubrovačke parobrodarske plovidbe a. d.” pristajanje u Šibeniku na redovitoj pruzi Trst – Kotor “*jer se za Šibenik i iz Šibenika toware jake količine robe, a i putnika ima dosta. Ovom bi zgodom naš trgovački svijet upoznao Dubrovačku plovidbu, te zadovoljen sada, služio bi se njome i nadalje.*”⁴⁴ U gradu je zbog štrajka pomorskih djelatnika te godine bilo podosta prometnih problema koji su ometali normalni trgovački promet.⁴⁵ Na kraju se u rješavanju toga prijepora angažirao i Mjesni odbor Organizacije jugoslavenskih nacionalista (ORJUNA) s prijedlogom za mirno rješenje toga pitanja.⁴⁶ Trgovačko-obrtnička komora u Dubrovniku izdala je posebno priopćenje s obrazloženjem da je bilo nemoguće postići pristajanje u šibenskoj luci zbog toga što bi linija na taj način bila opterećena dodatkom od 4 sata dužeg prometovanja.⁴⁷

Poteškoće trgovačkog prometa uzrokovale su nepoštivanje pomorskih trgovačkih običaja od strane Konzulata Kraljevine Italije i talijanskih trgovačkih posrednika, naročito u poslovima špedicije.⁴⁸ Analitičke procjene šibenskih trgovaca previdale su za 1923. godinu kako bi trgovački izvoz ovog područja mogao iznositi oko polovine ukupne proizvodnje te godine.⁴⁹ Bilo je to vrijeme pojačanog interesa za većinu šibenskih proizvoda i za izvozne poslove koje su u gradu i na širem kotarskom području obavljale razne zadruge, kao što su Težačka zadruga, Kotarska gospodarska zadruga, Obrtnička zadruga i Srpska zemljoradnička zadruga, sve iz Šibenika, kao i Potrošačko-obrtna zadruga u Zlarinu, Srpska kreditna zadruga iz Skradina, Proizvodno-gospodarska zadruga iz Tijesnog i Uljarska zadruga iz Murtera.⁵⁰

U gradu je 1923. godine evidentirano 77 manjih obrtničkih radnji od kojih su kovači, drvodjelci, postolari i brijači bili najbrojniji. Jednaki je broj bio i novoprimitljenih šegrtu na naukovanje u obrtu i zanatstvu.⁵¹ Udruženje je 1923. imalo 167 registriranih članova s društvenom imovinom od skromnih 20.427 dinara.⁵²

⁴⁴ DAŠ, UTIO, br. 227/1923, kut. 2, 8. VIII. 1923.

⁴⁵ DAŠ, UTIO, br. 208/1923, kut. 2, 21. VII. 1923.

⁴⁶ DAŠ, UTIO; br. 212, kut. 2, 27. VII. 1923.

⁴⁷ DAŠ, UTIO, br. 227, kut. 2, 20. VIII. 1923. Razlozi odbijanja bili su u vremenskoj limitiranosti željezničke veze od Trsta za unutrašnjost podešene za promet pomorske linije Dubrovnik – Trst.

⁴⁸ DAŠ, UTIO, br. 243, kut. 2, 18. VIII. 1923.

⁴⁹ DAŠ, UTIO, br. 248, kut. 3, 19. VIII. 1923. Ažurirani podatci namijenjeni su Kongresu izvoznika u Beogradu koji je održan 26. VIII. 1923. u cilju uređenja točnih statističkih podataka svih vrsta domaćih proizvoda za izvoz na strana tržišta. Prva šibenska trgovačka statistika proslijeđena u Beograd bilježi za 1923. godinu 500 tisuća hl vina, 300 t višanja, 60 t suhih šljiva i 50 t slanih srdela.

⁵⁰ DAŠ, UTIO, br. 332, kut. 3, 17. XI. 1923.

⁵¹ DAŠ, OU/GPŠ, b. b., kut. 402, Imenik poslodavaca i šegrtu, popis od 12. XII. 1923.

⁵² DAŠ, UTIO, br. 50/1923, kut. 3, Izvještaj glavne skupštine. Za predsjednika Udruženja izabran je Miloš Šupuk, za potpredsjednika Vladimir Kulić, za tajnika Josip Jadronja, a članovi predsjedništva bili su Šime Iljadica, Dimitrije Triva i Ivo Žaja.

Glavna pozornost šibenskih trgovaca bila je usmjerena na poboljšanje općih uvjeta poslovanja. Uređenje pristojbi lučkog trgovačkog prometa bilo je najvažnije pitanje koje su obrtnici, trgovci i industrijalci uredili odredbom od 1. prosinca 1923. godine. Ta je odredba regulirala cijenu za deset vrsta robnih poslova i normirala cijene usluga prijevoza, ukrcaja, vaganja, skladištenja i čuvanja. Drugi dio odredbe odnosio se na špediterske pristojbe.⁵³

U cilju poboljšanja trgovačko-obrtničke naobrazbe vrijedno je spomenuti pokušaj obnove Šegrtske večernje škole 1923. godine. Prestanak rada ove škole odrazio se na pomanjkanje školovanih zanatlija veće teoretske spremne i sposobnosti za zahtjevnije zanatske radnje.⁵⁴ Akcija Obrtne zadruge građevinskih i njima srodnih obrta u Šibeniku, Udruženja iz Šibenika i Trgovačko-obrtničke komore iz Splita za duži niz godina glede ovog pitanja nije postigla rezultate.⁵⁵ Velike je poteškoće trgovini predstavljalo neriješeno pitanje carinjenja robe i nepostojanje carinarnice I. reda. U tim poslovima Šibenik je bio podređen splitskoj carinskoj službi, što je u lučkom trgovačkom prometu prouzročilo velike probleme. Pokušaji intervencije prema Generalnoj direkciji carina u Beogradu 1923. godine nisu dali rezultata. Trgovački i industrijski sloj grada neuspješno je ponavljao značajnu ulogu Šibenika, kao i potrebu da i u carinskim poslovima grad preuzme mjesto sjedišta svih gospodarskih silnica čitave sjeverne Dalmacije.⁵⁶

Od 1924. godine zapaža se pad poslovanja špediterske službe. Uzroci takvog stanja nalaze se u privilegijama koje su talijanski brodari uživali od privatnih talijanskih špeditera s boravištem na teritoriju Kraljevine SHS. Poslove zaštite ovlaštenih pomorskih otpremača u Dalmaciji preuzela je Dalmatinska sekcija špeditera u Splitu s daljnjim uredovanjem prema Ministarstvu saobraćaja u Beogradu.⁵⁷ Sredinom 1925. godine dolazi do povećanja uvoza talijanske robe, osobito raznih rukotvorina. Cijene osnovnih živežnih namirnica u istoj godini dvostruko su porasle. U trgovačkom prometu uvezene robe za prehrambene potrebe grada prednjači brašno sa 660 tona, mekinje sa 175 tona i pšenica sa 29 tona. Zalihe neprodanog vina dosegle su 70.000 hl.⁵⁸

⁵³ DAŠ, UTIO, br. 328, kut. 3, 15. XI. 1923.

⁵⁴ DAŠ, OU/GPŠ, br. 10076, kut. 402, 8. VIII. 1923., Dopis Trgovačko-obrtničke komore iz Splita, br. 4458, 6. VIII. 1923.

⁵⁵ Šime UREM, *Sedamdeset godina školovanja ekonomskih kadrova u Šibeniku (1930. – 2000.)*, Šibenik, 2000., 16. Škola je otpočela s radom u rujnu 1930. godine. Više u: *Glasnik stručne nastave*, Službeni list Ministarstva trgovine i industrije u Beogradu, br. 3, XII. 1930.

⁵⁶ DAŠ, UTIO, br. 155, kut. 3, 27. V. 1923.

⁵⁷ DAŠ, UTIO, br. 133, kut. 2, 9. V. 1924., Memorandum Sekcije špeditera Kraljevine SHS u Splitu.

⁵⁸ DAŠ, OU/GPŠ, br. 4692, kut. 404, 12. VII. 1924.

Zbog mnogih nagomilanih i neriješenih komunalnih poslova sredinom 1924. godine u nadređena je državna ministarstva u ime trgovačkog Udruženja upućen Vladimir Kuić, a u ime općinske uprave predsjednik Ante Blažević.⁵⁹ U Beogradu je dobiveno obećanje ministra predsjednika Ljube Davidovića za uređenje obale, preustroj carinarnice i osnivanje trgovačke i obrtne škole.⁶⁰ Na konferenciji Udruženja održanoj 20. rujna 1924. godine u vezi lučkih običaja u Šibeniku doneseni su zaključci kojima se nastojalo zaštititi interese domaćih otpremača. Nije se dozvoljavala njihova izmjena koju je za većinu dalmatinskih luka tražila Trgovačka komora iz Sarajeva. Radilo se o pitanju manipulacije lučkih tereta do 40 tona, i to isključivo za jedrenjake. Takva odluka omogućila bi utovar drvene građe samo učinkom posade određenog broda i direktno bi pogađala interese dijela lučkih radnika.⁶¹

Šibensko Udruženje nastupalo je kao interesna staleška udruga srednjih i sitnih gospodarstvenika. Uz izraženu želju da se gospodarski i trgovački život usmjeri prema iskorištavanju svih mogućnosti kojih je Šibenik potencijalno imao, ta udruga iz konkurentskih razloga nelojalne trgovačke borbe nije nastupala s konkretnim planovima za javno i opće dobro. Trebalo je osigurati višu razinu organizirane trgovine, provesti kadrovsku politiku, proširiti trgovačko školstvo i stvoriti financijske pretpostavke za daljnji razvoj grada. Nedostatak poslovne inicijative osjetio se i u narednom razdoblju.

BORBA ZA LUČKA SKLADIŠTA I DRUGA KOMORNA PRAVA TRGOVACA, INDUSTRIJALACA I ZANATLIJA OD 1925. DO 1929. GODINE

Jedna od prvih zadaća šibenskih trgovaca bila je izgradnja novih lučkih skladišta. Računalo se da će dogradnja Ličke željeznice bitno povećati trgovački promet grada i luke, ukoliko do sredine 1925. započne njihova izgradnja. Dana 23. siječnja 1925. državna uprava objavljuje i licitaciju za proširenje i izgradnju luke.⁶² Izgradnja skladišta prepuštena je privatnoj inicijativi. Šibensko Udruženje je za primjer dobro uređenih lučkih skladišta predstavilo ona u Trstu i u tom pogledu agitiralo prema konzulatu Kraljevine SHS u tom gradu. Od te ponude nije bilo ništa, a problemi pri osiguranju izvoza u trgovini sirovina i dalje su bili ozbiljni. To se najviše osjetilo u carinama na izvoz boksita. Carinski namet od 20. srpnja 1920. povećao je putarinu za boksit za 5% na prodajnu cijenu, što je u konkurenciji talijanskog boksita domaćemu bio znatni trošak.⁶³

⁵⁹ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 13. odborske sjednice od 11. VIII. 1924.

⁶⁰ Isto, Zapisnik 14. odborske sjednice od 2. IX. 1924.

⁶¹ Isto, Zapisnik s konferencije od 20. IX. 1924.

⁶² DAŠ, UTIO, br. 35, kut. 3A, 23. II. 1925.

⁶³ DAŠ, UTIO, br. 141, kut. 3A, 30. VI. 1925.

Sl. 3. Utovar boksita na stovarištu Vruļje iz 1928. godine

Nova pristojba za industrijske kolosijeke nepovoljno se odrazila na prijevoz i trgovinu boksita od Drniša do Šibenika. Po njoj je jedna tona boksita u tranzitu od rudokopa do Drniša u dužini 9 km iznosila 28 dinara. Na dužoj relaciji od Drniša do Šibenika iznosila je 21 dinar po toni. Tom računicom na toni boksita do šibenske luke plaćao se za to vrijeme veliki namet od 49 dinara.⁶⁴ U Šibeniku se u 1924. i prvoj polovini 1925. godine bilježi veći promet razne robe u izvozu prema inozemstvu.

Tabela 1. Izvoz robe iz šibenske luke za inozemstvo
za 1924. i prvu polovinu 1925. godine

Vrsta robe	Godina	
	1924.	VI./1925.
karbid	22.271.000	2.327.000
boksit	77.600.000	26.200.000
cianamid	2.555.000	2.650.000
celuloza	5.770.000	400.000
građ. drvo	43.822.000	14.232.000
ugljen	21.009.000	14.038.000
vino	21.009.000	14.038.000
razna roba	66.000	-
UKUPNO	173.379.640	61.230.640

Izvor: Općinsko upraviteljstvo, Kotarsko poglavarstvo u Šibeniku, b. b., 1925.

⁶⁴ DAŠ, UTIO, br. 206, kut. 3A, 18. XII. 1925.

Statistika za 1925. godinu bilježi glavne trgovce i izvoznike raznih roba. Od većih tvrtki veliki su izvoznici: “Šumsko industrijsko preduzeće a. d.” za drvo i rezanu građu, “Monte Promina” za ugljen, “Adria-Bauxit”, društva “Aluminij” i “Rid” za boksitnu rudu, “SUFID” d. d. za karbid i umjetno gnojivo. Poljodjelske i proizvode opće potrošnje izvoze veletrgovci Stipe Šare, Krste Sunara i braća Makale. Buhač i tjesteninu izvoze Stipe Šare te “Vicenzo Inchiostri & figli”. Predivo, sukno i pokrivače izvozila je “Prva tvornica prediva i tkala”, liker G. S. Matavulj, sapun tvornica “Slavia”, tvornica sapuna braće Iljadica i tvornica “Drina d. s. o. j.” Proizvode od voska izvezili su veletrgovci Vladimir Kulić, Vaso Čok, Ljubo Manojlović i Grgo Čular.⁶⁵

Robni promet je stalno trpio zbog nedostatka uređenih kopnenih putova pa se većina prometa odvijala pomorskim putovima.⁶⁶ Često se ističe težak položaj Šibenika zbog prometnih nepogodnosti i izražava nada u državnu potporu “*šibenskoj općini sa jednim zajmom kod Hipotekarne banke od cca. 10 mil. dinara... Narodna banka bi trebala kod raspodjele kredita da podjednako gleda na sve svoje krajeve i mjesta pa da pritom u istoj mjeri potpomogne industriju, trgovinu i zanatstvo ovoga kraja, što je do sada nažalost u posve nedostatnoj mjeri i u nerazmjeru sa ostalim krajevima činjeno.*”⁶⁷ Iste godine večernju šegrtsku školu pohađalo je više od 100 šegrta, a ujedno se preporučivalo osnivanje sistematizirane dvorazredne zanatsko-obrtničke škole.⁶⁸ Registrirano je i nekoliko mlađih trgovaca koji su polazili trgovačke škole u Zagrebu, Italiji i Francuskoj, a manje imućni su upućivani udruženjima “Hrvatskog radiše” i “Privrednika” u Beogradu za izučavanje zanata trgovačkih pomoćnika.⁶⁹

Na godišnjoj konferenciji Udruženja tijekom 1926. godine podržani su naponi oko izgradnje javnih skladišta u šibenskoj luci.⁷⁰ Ta su skladišta trebala biti završena prije otvaranja Ličke pruge budući da “*to zahtjeva opći interes grada i njegove trgovine.*”⁷¹ Dr. Vice Iljadica, priznati šibenski proizvođač i trgovac sapuna, zagovarao je stvaranje slobodne lučke zone za nesmetani tranzitni trgovački promet. Za uređenje ovih pitanja formiran je i uži odbor za pripreme radove i suradnju s općinskim vlastima.⁷² Početkom ožujka iste godine izgradnja pristaništa u luci dana je u zakup kako bi se mogli

⁶⁵ DAŠ, OU/GPŠ, br. 4074, kut. 405, 1. X. 1925., Odgovori za anketna pitanja Ministarstva trgovine i industrije, Odjeljenje za industriju i zanatstvo.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ DAŠ, OU/GPŠ, br. 7248/957R, kut. 406, 17. IX. 1925.

⁷⁰ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik s konferencije od 21. II. 1926., ekspozice V. Kulića.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto. Odbor je činilo osam trgovaca i industrijalaca, te pet građevinskih inženjera zaslužnih za nastavak radova u šibenskoj luci: Ljubomir Ilić, Jopis Mamatzi, Jakov Despot, Šime Ježina i Krešimir Lovrić.

nastaviti radovi. Istodobno su mjesni trgovci uložili prosvjed Ministarstvu financija zahtijevajući izmjenu propisa u poreznoj politici.⁷³

Udarac pomorskoj privredi i trgovini Šibenika bila je izmjena odredbi tarifnih stavki, kojima se šibenska i splitska luka izjednačava sa Sušakom. Na taj način su od 1926. godine Sušak, a preko njega i granična luka u Rijeci, dobili dio trgovačkog prometa koji se do tada obavljao preko luka srednje Dalmacije.⁷⁴ Prilikom donošenja odluke o izgradnji nove luke u Zablaću, Udruženje kritizira stručno mišljenje projektanta ing. Silvija Sponze, koji je tadašnju gradsku luku i pristanište općenito smatrao nepodesnima za trgovačku djelatnost. Osionost šibenskih trgovaca ogledala se u oštroj kritici s preporukom *“da se udovolji želji molitelja kao privatnom licu, da izgradi luku Zablaće.”*⁷⁵ S obzirom na probleme koje je šibensko područje imalo u osiguranju trajnijih parobrodarskih linija, računajući i na premještaj lučkih kapaciteta izvan gradske luke, može se zaključiti da mjerodavni trgovački čimbenici grada nisu ispravno postupili. Da je planirana luka u Zablaćama izgrađena, Šibenik bi tijekom dužeg razdoblja postao snažno lučko i trgovačko prometno središte.

Udruženje se od 1927. zalagalo u posredničkoj ulozi osiguranja tranzitne trgovine, koju je Mađarska za svoje potrebe namjeravala osigurati preko šibenske luke. Trgovci i industrijalci iz Novog Sada tražili su da se u okviru sporazuma između Kraljevine SHS i Mađarske uvaži i mišljenje šibenskih trgovaca oko zaštite državnih trgovačkih interesa.⁷⁶ Od ove inicijative nije se ostvarilo onoliko koliko se očekivalo. Općenito, Udruženje nije bilo u stanju rješavati i druge inicijative iz trgovačke nadležnosti zbog neriješenog pitanja komorskih ovlasti i ovisnosti o nadležnoj Trgovačkoj komori u Splitu.

Početkom 1927. delegati Udruženja Simo Matavulj i Vladimir Kulić primljeni su u audijenciju kod ministra trgovine i industrije. Predmet dogovora bilo je rješenje komorskog pitanja i prijenosa ovlasti Trgovačko-obrtničke komore iz Zadra u Šibenik.⁷⁷ Problem je najbolje obrazložio šibenski trgovac Josip Drezga koji je izrazio žalosnu činjenicu što su odlučujući državni čimbenici *“bez naše privole i znanja prisajedinili Komori Splita i što u pet godina nisu našli shodnim, da ovo pitanje jedno skinu s dnevnog reda.”*⁷⁸ Tada je odlučeno da će se Udruženje, ukoliko se to važno pitanje za Šibenik ne riješi, pripojiti Trgovačkoj komori u Zagrebu.⁷⁹

⁷³ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 6. redovite skupštine od 7. III. 1926.

⁷⁴ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 3. odborske sjednice od 10. VII. 1926.; OUS, br. 7087/7, 8. VI. 1926., Dopis načelnika Ive Tartaglie u vezi zajedničke akcije oko tarifne politike.

⁷⁵ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 10. odborske sjednice od 19. VII. 1926.

⁷⁶ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 10. odborske sjednice od 8. XII. 1926. (više: UTIO, br. 31, 14. II. 1927., Odgovor Udruženju trgovaca u Novom Sadu).

⁷⁷ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 7. redovite glavne sjednice od 20. III. 1927.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto.

Jedini pomak u poboljšanju općih trgovačkih prilika bila je odluka s početka 1928. godine u vezi osiguranja novih parobrodarskih linija u putničkom prometu koje je Direkcija pomorskog saobraćaja odobrila.⁸⁰ Izvanrednoj skupštini Udruženja održanoj 4. travnja 1928. nazočili su i općinski čelnici Šibenika, kao i predstavnici većine općina sjeverne Dalmacije. Središnje raspravno pitanje bilo je uređenje prava iz komorske nadležnosti. Ona su za Split uređena odlukom Ministarstva trgovine i industrije Kraljevine SHS od 25. siječnja 1921. godine.⁸¹ Protiv tog rješenja šibensko Udruženje 6. kolovoza 1923. ulaže žalbu Državnom savjetu s prijedlogom o prijenosu sjedišta trgovačko-obrtničke komore iz Zadra u Šibenik. Šibenik je time tražio uspostavu zakonom određenog teritorijalnog djelokruga na koji Split tada ne bi mogao utjecati. Rješenje o formiranju splitske komore doneseno je u vrijeme dok je Šibenik bio pod okupacijom talijanskih vojnih vlasti. Budući da je iz Zadra u Šibenik prenesen najveći dio djelokruga srednjeg školstva i pravosuđa sa šireg područja Zadra, grad je od kraja 1920. godine u jednom dužem razdoblju bio gravitirajuće središte za 21 općinu od Starigrada do Knina i Trogira. Rješavanje pitanja područja djelovanja komornog sustava bitno se odrazilo na status šibenskih trgovaca, koji su takvo stanje izrazili činjenicom da je sve *“uređeno potajno, bez znanja zanimanika, u dobi kad Ministarstvo nije imalo još ni vlast nad ovim područjem.”*⁸²

Šibenski su trgovci izrazili i veliko negodovanje pokušajem da se sredinom 1926. godine posebnim koncesijama za Zadar i njegovu privredu osigura električna energija s hidrocentrala na Krki. To je bio pokušaj ostvarivanja odredbi koje su bile na snazi još od srpnja 1925. godine kroz 32 konvencije potpisane u Nettunu. Odnosilo se to na onaj dio konvencija koje su uređivale status Zadra, premda su iste rješavale i pitanja lučko-željezničkih odnosa između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS.⁸³ Čak su i Santamargheritske konvencije potpisane u Rimu 1922. godine u pogledu diobene bilance davale pravo budućoj komori u Šibeniku da dobije svoj dio imovine.⁸⁴

Lobiranjem kod vladinih krugova glede odredbi iz Nettuna, koje su talijanskoj strani u Dopunskom sporazumu za pogranični promet davale mogućnost sporazuma upravnih tijela potpisnica za opskrbu električnom energijom, ta je mogućnost otklonjena.⁸⁵ Akciju su tajno započeli utjecajni krugovi iz Rima, lobirajući za Zadar kako bi se osiguranjem jeftine energije razvila konkurentna industrija koja bi za taj grad u

⁸⁰ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik 8. redovite glavne skupštine od 26. II. 1928.

⁸¹ DAŠ, UTIO, br. 252, 23. VIII. 1924.

⁸² Isto; više: NL, br. 2, 6. IV. 1928., čl. “Izvjestaj sa skupštine Udruženja trgovaca”.

⁸³ B. KRIZMAN, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918. – 1941. Diplomatsko-historijski pregled*, Zagreb, 1975., 45.

⁸⁴ Isto, 39.

⁸⁵ DAŠ, UTIO, br. 1016, kut. 5, 8. VII. 1926., Dopis Trgovačko-obrtničke komore u Splitu.

okruženju donosila znatan prihod na štetu svih općinskih središta sjeverne Dalmacije i Šibenika.⁸⁶ Do prosvjeda iz travnja 1928. zahtjevi šibenskih trgovaca za samostalnu komorsku organizaciju nisu rješavani. Štoviše, i općinska uprava u Kninu, koja je odvrćala Šibenik od uspostave vlastite trgovačke komore, nije podržavala njeno osnivanje zbog premale teritorijalne nadležnosti i troškova za njeno održavanje.⁸⁷ Financijske kalkulacije komore predviđale su svotu od 277.488 dinara prihoda od 11 općinskih središta sjeverne Dalmacije, uz godišnji rashod od 200.000 dinara. Godišnji suficit bio je razlog odbijanja tvrdnji Trgovačko-industrijske komore u Splitu, koja je isticala da se komora za sjevernu Dalmaciju sa sjedištem u Šibeniku ne bi mogla sama financirati.⁸⁸

Prijenos ovlasti Trgovačke komore u Zadru na komoru za sjevernu Dalmaciju u Šibeniku bio je za gradske trgovce glavni zadatak u poslovima lobiranja preko narodnih poslanika u Beogradu podrijetlom s ovog područja.⁸⁹ Na izvanrednoj skupštini Udruženja čelni ljudi šibenskog gospodarstva izrazili su svoj revolt zbog sporog osnivanja komore u Šibeniku. Predsjednik Udruženja V. Kulić izrazio je to riječima da *“Šibenčani nijesu nikada bili kampanilisti, ali neće nikad više dozvoliti da budu zapušteni onako kao što su to bili kroz ovih punih 10 godina. Mi smo za okupacije bili proganjani i stradali smo, a poslije okupacije opet smo bili zapušteni i zapostavljeni i dočekali smo nova stradanja.”*⁹⁰

U borbi oko planiranja lučke infrastrukture Šibenik je trpio i negativne objede zagrebačke Trgovačke komore u pogledu nepostojanja veće poslovne inicijative u samom gradu.⁹¹ Uz tu činjenicu aludiralo se na nepostojanje volje da Split *“neće nigda učiniti da iznese pred javnost važnost Šibenika i njegove luke jer Split u Šibeniku vidi jakog takmaca na trgovačkom polju.”*⁹² Potom je uslijedila hitna akcija oko pridobivanja općina sjeverne Dalmacije za usvojenu rezoluciju u vezi rješavanja šibenske žalbe na Državnom savjetu oko važnih komorskih pitanja. Predsjednik V. Kulić je o zaključcima rezolucije upoznao i ministra M. Spahu. Jedini pozitivni pomak koji je omogućio življu trgovačku aktivnost u 1928. godini proizašao je iz odluke Ministarstva financija o ukidanju izvoznih pristojbi na trgovačke artikle.⁹³ Na taj način je omogućena aktivnija trgovina preostalih zaliha vina sa šibenskog područja i drugih poljoprivrednih proizvoda.

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ DAŠ, OU/GPŠ, br. 573, kut. 411, 1926.

⁸⁸ DAŠ, UTIO, b. b., kut. 5, 1928., Izračun prihoda i zaostataka oko uzdržavanja Komore sjeverne Dalmacije u Šibeniku.

⁸⁹ DAŠ, UTIO, br. 174, kut. 5, 12. I. 1928. U pitanju su poslanici Dušan Ivetić, Nikola Subotić, Sergije Urukalo, Rudolf Račinić i Pavle Radić.

⁹⁰ NL, br. 2, 6. IV. 1928.

⁹¹ DAŠ, UTIO, Knjiga zapisnika sjednica 1924. – 1932., Zapisnik izvanredne skupštine od 4. IV. 1928.

⁹² Isto.

⁹³ DAŠ, OU/GPŠ, br. 8461, kut. 415, 21. VI. 1928.

Sl. 4. Stipe Šare – najpoznatiji šibenski
veletrgovac, obrtnik i bankar

Državna uprava je posebnom naredbom dala nalog općinskim vlastima o neuvrštanju općinskih taksi u proračunske prihode, a u zamjenu za iste povisila je postotak općinskih poreza. Inicijator ovih, za trgovinu važnih pitanja bio je veletrgovac i industrijalac Stipe Šare, vlasnik mlinsko-pekarske proizvodnje i osnivač Okružne banke u Šibeniku.⁹⁴ Šare je imao značajnu ulogu u trgovačkom i poslovnom životu Šibenika i sjeverne Dalmacije te je svojom aktivnošću znatno utjecao na razinu kakvoće poduzetništa, obrtničko-zanatske i novčano-bankarske djelatnosti.

Stipe Šare, po djedu Petru podrijetlom iz Sedramića pokraj Drniša, najveći dio imovine naslijedio je od plemićke obitelji Frari sredinom 19. stoljeća. Osim tvornice tjestenine, mlina za mljevenje buhača i uljare, bavio se i trgovinom vina.⁹⁵

⁹⁴ DAŠ, UTIO, br. 5289, kut. 5, 30. VIII. 1928., Rješenje o neodobranju naplata izvoznih taksi, prema molbi industrijalca i trgovca Stipe Šare iz Šibenika.

⁹⁵ Više u: *Jugoslavenski Lloyd*, Privredni almanah, Zagreb, 1929., te u rukopisu *Obitelj Šare XIX. – XX. st.*, čiji je autor Stipin unuk ing. Marko Šare iz Trsta, tajnik Hrvatske zajednice u Trstu. Stipe Šare počeo je kao mesarski djelatnik i trgovac za potrebe šibenskog pučanstva tijekom Prvog svjetskog rata. Suosnivač je srednje Trgovačke škole u Šibeniku koja djeluje od 1930. godine. Osnivač je Okružne banke d. d. u Šibeniku. Veliki je uvoznik kave, čaja i drugih proizvoda, a u izvozu istaknuto mjesto zauzima koža, vino, buhač i višnja. Vunu i pamuk uvezio je iz Australije i Egipta. Od 1924. do 1944. godine većinski je dioničar kazališta Mazzolleni u Šibeniku. Lišen slobode 1943. godine od strane partizana. U svibnju 1945. godine osuđen na konfiskaciju najvećeg dijela imovine. Umro je u Trstu 1963. godine.

TRGOVINA I OBRTNIŠTVO ŠIBENIKA OD 1930. DO 1941. GODINE

Na Izvanrednoj skupštini Udruženja trgovaca 20. listopada 1929. doneseni su zaključci da šibenski trgovci trebaju težiti za što većim brojem svojih predstavnika u Trgovačkoj komori u Splitu, kao i da bi grad trebao dobiti mjesto potpredsjednika i pravo na imenovanje svoga tajnika.⁹⁶

Na redovitoj godišnjoj skupštini 6. travnja 1930. predsjednik Udruženja Vladimir Kulić referirao je o radu udruge i istaknuo brigu o procvatu i napretku svih staleških interesa te spomenuo nepravde i zapostavljanje Šibenika, spominjući i anketu u vezi Unske pruge, kao i priznanje splitskog trgovačkog vijećnika dr. Ljubića i Trgovačke komore u Splitu u vezi opravdanih zahtjeva Šibenika za *“ona (trgovačka) prava koja ga po prirodi i njegovom geografskom položaju pripadaju”*. Udruženje je interveniralo u pitanju nove uredbe o otvaranju i zatvaranju trgovačkih i zanatskih radnji, te glede poreza, prometa, carina i razvoja trgovačkih i zanatskih prilika na prostoru grada Šibenika. Delegat Vladimir Kulić je referirao o stavkama *“poreskog zakona koji silno tereti privredi osobito u ovo teško doba privredne krize”*, ističući da porezne lokalne vlasti preko mjere opterećuju pojedine trgovce i obrtnike te da su isti tereti u odnosu na prethodne godine znatno povećani.⁹⁷

Od 1930. godine nadalje sjednicama Udruženja prisustvuju delegati Zadruge građevinskih i njima srodnih obrta u Šibeniku, kao npr. Udruga brijača i vlasuljara, Zadruga postolara, papučara i opančara, Udruga pekarskih poslodavaca i Obrtna za druga gostioničara i točionica žestokih pića. Tada se formiraju i ispitna povjerenstva za pojedina obrtnička i uslužna zanimanja, i to za: kolare, urare, bačvare, konopare, sedlare, krojače, pekare, slastičare, mesare, voštare i mastioničare. Članovi tih povjerenstava mahom su bili domaći trgovci i poduzetnici, vlasnici lokalnih obrtničkih i trgovačkih radnji.⁹⁸

U cilju unaprjeđenja i kvalitete trgovine u Šibeniku je formirana dvorazredna Trgovačka škola koja je s radom otpočela 1930./31. godine. Tijekom školske godine 1931./32. istu je školu pohađalo u dva razreda ukupno 69 učenika. Već je tada iskazana potreba pretvorbe te škole u Trgovačku akademiju, što se pravdalo potrebom trgovačkog staleža ovog kraja da se susreće sa *“trgovačkim svijetom stranih država, pak je stoga veoma potrebno da bude oboružan jačim zvanjem i spremom.”*⁹⁹ Budući da je Šibenik bio i kulturni centar sjevernog dijela Primorske banovine, u dopisu se ističe da *“ovaj dio Banovine uopće nema na žalost nikakvih stručnih škola osim dvorazredne trgovačke škole u Šibeniku*

⁹⁶ DAŠ, Knjiga zapisnika sjednica Upravnog odbora Udruženja trgovaca kotara Šibenik i Biograd n/m (dalje KZ/UTŠ), 1924. – 1932., knj. 1, Zapisnik sjednice Udruženja trgovaca i industrijalaca u Šibeniku od 20. X. 1929.

⁹⁷ DAŠ, KZ/UTŠ, 1924. – 1932., knj. 1, Zapisnik redovite 10. glavne godišnje skupštine od 6. VI. 1930.

⁹⁸ DAŠ, KZ/UTŠ, 1924. – 1932., knj. 1, Zapisnik 6. odborske sjednice od 4. IX. 1930.

⁹⁹ DAŠ, OU/GPŠ, br. 7401, 24. VI. 1932., Općina Šibenik u dopisu Ministarstvu trgovine i industrije.

*Da je ta škola nedostatna dovoljno se daje razabrati iz činjenice da tu školu pohađaju samo đaci iz njenog bližeg okoliša i ona ne može biti nikakva atrakcija za đake iz udaljenih krajeva ovog dijela Banovine (...) Podizanjem Trgovačke akademije u Šibeniku podići će se trgovački stalež tj. srednji stalež, koji je u svakoj državi jedan od najjačih stupova narodnog i privrednog razvitka a tim i same države.*¹⁰⁰

Na redovitoj godišnjoj skupštini 8. ožujka 1931. izabran je Miloš Šupuk za trećeg dopredsjednika Trgovačke komore u Splitu, a za delegate Šibenika i sjeverne Dalmacije izabrani su Krste Sunara, Vladimir Kulić i Marko Matavulj. Tada je raspravljeno i pitanje dovršenja gata Vrulje, koji je postao vitalno pitanje za daljnji razvoj grada i bez čega je bilo nezamislivo razvijati veći promet i trgovinu.¹⁰¹

Zakonom o radnjama Kraljevine Jugoslavije, koji je 9. ožujka 1932. stupio na snagu, Udruženje trgovaca registrirano je kao Privredno udruženje trgovaca za šibenski kotar. Te se godine broj članova snizio na 70, budući je dio trgovaca, ali i obrtnika i zanatlija, zbog velike gospodarske krize prestao s radom. Udruženje je preko Komore u Splitu poslalo predstavku Direkciji pomorskog saobraćaja zbog izmjene parobrodarskog voznog reda i tražilo uvođenje tjedne pomorske pruge Šibenik – Obrovac. Godine 1932. donesen je i Zakon o zaštiti zemljoradnika koji je najviše pogodio trgovce i obrtnike, budući da su isti većinom davali robu na vjeresiju (odgodu), a po tom zakonskom propisu seljak nije bio dužan trgovcu i zanatliji za razne potrepštine povratiti zaduženi novčani iznos. To je u krajnjoj crti izazvalo opći poremećaj i nered u sustavu lokalnoga gospodarstva.¹⁰²

Pravilnikom novog Udruženja formirani su odbori ili sekcije za pojedine struke. Ukupno je formirano 9 sekcija. Za privremenog predsjednika imenovan je Vladimir Kulić. Udruženje je početkom 1933. godine imalo registrirano 477 trgovaca za promet raznom robom i uslugama.¹⁰³ Tijekom 1933. godine učestale su zapljene i licitacije različite trgovačke robe, zbog čega trgovci šalju prosvjede preko Ministarstva financija za njihovu odgodu, budući da se na taj način davao loš primjer s obzirom na gospodarsku krizu i državnu zaštitu zemljoradnika, čime se omogućavalo da isti ne plaćaju svoj dug kako trgovcima, tako i obrtnicima.¹⁰⁴

Trgovci se tijekom 1934. godine uporno bore za skraćivanje roka otplate seljačkih i zemljoradničkih dugova sa 12 na 8 godina. U tome su osobito bili glasni

¹⁰⁰ Isto. Konačnu odluku donijelo je Ministarstvo trgovine dana 16. V. 1939. godine, kada je odlučeno da se Državna dvorazredna trgovačka škola preimenuje u Trgovačku akademiju, čime je Šibenik dobio prvu višu školsku ustanovu u svojoj novijoj povijesti (OU/GPŠ, br. 10664, kut. 470, 17. VI. 1939., Rješenje Ministarstva trgovine i industrije I, br. 21209, 16. V. 1939.).

¹⁰¹ DAŠ, KZ/UTŠ, 1924. – 1932., knj. 1, Zapisnik redovite godišnje skupštine od 8. III. 1931.

¹⁰² DAŠ, KZ/UTŠ, 1924. – 1932., knj. 1, 1. Odborska sjednica od 15. V. 1932.

¹⁰³ DAŠ, KZ/UTŠ, 1933. – 1935., knj. 2, Zapisnik sjednice upravnog odbora Udruženja od 8. I. 1933.

¹⁰⁴ DAŠ, KZ/UTŠ, 1933. – 1935., knj. 2, Zapisnik Udruženja trgovaca i Udruženja zanatlija za kotar Šibenik od 16. VIII. 1933.

trgovci sa šireg područja šibenske općine i zaleđa, budući su isti trpjeli štetu na robu koju su zemljoradnici primali na odgodu, a za koju su trgovcima plaćali samo 3,5% kamata, dok su oni za dugove kod banaka i novčanih zavoda ili privatnika plaćali veliku kamatu od 12%. To je generalno išlo na štetu trgovine i robnih fondova na tržištu.¹⁰⁵

Tih je godina Udruženje u cilju promicanja i unaprjeđenja strukovne strane trgovačkog staleža vršilo i promidžbu nabave i distribucije određenog broja brošura koje sadržajno dotiču trgovačku problematiku. Udruženje je primalo tiskana izvješća Zagrebačke trgovačke komore, knjige Jugoslavenske privrede, a provedena je i akcija nabave jedine do tada reklamne revije pod nazivom *Propaganda*, koja je sadržavala obavijesti i napatke za promicanje razvoja domaćeg obrtništva i industrije. Na taj je način Udruženje poticalo svoje članstvo na praćenje domaćeg tiska, s naglaskom na trgovački stalež, i doprinosilo povećanom educiranju trgovačkih djelatnika, čiji se broj od sredine 1934. godine počeo uvećavati.

Od 1934. godine donekle se počinje popravljati gospodarska situacija, što je potaklo očekivanja u brže ozdravljenje domaće poljoprivrede i trgovine kao temeljne osnove za budućnost. Poticani su izvoz i trgovina vina, uređivanje cijena i oslobađanje seljačkih proizvoda od postojećih davanja snižavanjem izravnih i drugih nameta na podnošljivu razinu. Na taj se način otvarao put reguliranju pitanja seljačkog kredita za sanaciju te gospodarske grane osnivanjem filijale Agrarne banke u Šibeniku.

Staleška organizacija drugih gospodarstvenika doživjela je napredak radom Udruženja trgovaca i zanatlija i slobodnim Udruženjem ugostitelja. U tom poslu tijekom 1934. i 1935. godine u Šibeniku se osobito ističe Gradski socijalni odbor za promptnu brigu o sirotinji i nezaposlenima, dotacijom dobrovoljnih priloga i sredstava lokalne i kotarske uprave.¹⁰⁶

Broj trgovačkih radnji od 1933. do kraja 1934. godine povećan je sa 270 na 374. Međutim, kroz 1933. godinu su zbog opće krize ukinute 54 radnje, a tijekom 1934. godine njih gotovo 196, ali se opće povećanje postiglo naknadnim revizijama starih obrtnica zbog nastanka povoljnijih mogućnosti u trgovačkom prometu. U trgovini morem i kopnom robni se promet te godine povećao do razine od 385.439 t, od čega na željeznički trgovački promet otpada 258.271 t, a 99.791 t na brodski promet.¹⁰⁷ Gradska općina Šibenika evidentirala je 1933. godine 230 zanatskih radnji, a tijekom 1934. taj se broj povećao na 258. Unatoč tome, prihodi u zanatstvu su smanjeni zbog opće gospodarske depresije ranijeg razdoblja i zbog pada građevinske djelatnosti, gdje je lokalno zanatstvo do tada nalazilo značajniji izvor prihoda.¹⁰⁸

¹⁰⁵ DAŠ, KZ/UTŠ, 1933. – 1935., knj. 2, Zapisnik sjednice upravnog odbora Udruženja trgovaca od 27. II. 1934.

¹⁰⁶ DAŠ, OU/GPŠ, br. 5, pov. 11. II. 1935., Izvještaj Gradskog poglavarstva u Šibeniku za 1934.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Isto.

U cilju poboljšanja općih prilika u gospodarstvu Šibenika, Gradsko poglavarstvo predlaže akciju oko zaštite sela stvaranjem povoljnijih uvjeta za život na selu i u tom pogledu predlaže preorijentaciju postojećeg lokalnog gospodarskog sustava. Radilo se o hitnim potrebama u pravcu industrijalizacije i povećanja robnog prometa podizanjem lučkih objekata kako bi se dala prilika višku seoske radne snage da u Šibeniku nađe posao kako u tvornicama, tako i u trgovačko-obrtničkim radnjama. Takav novi izvor zarade trebao je apsorbirati blizu polovine postojećeg broja poljoprivrednika, u cilju postignuća harmonije u gospodarsko-socijalnim odnosima, sve kako bi se omogućio brži prosperitet ovog područja. Snaženjem kupovne moći seljačkih i radničkih redova očekivalo se da će doći do poboljšanja u trgovini i zanatstvu, ali se taj proces, što zbog nebrige državnih vlasti, što zbog nedostatka kapitala i poticaja, nije odvijao željenom dinamikom.¹⁰⁹

Glavna godišnja skupština Udruženja 31. ožujka 1935. godine potvrđuje da su porezni nameti u trgovini glavni kočničari u gospodarskom razvoju na lokalnoj i državnoj razini i da isti umanjuju financijsku snagu trgovine, zbog čega je postojeće stanje prouzročilo nove korake glede opće štednje u državnom gazdinstvu. To je u krajnjoj liniji pogađalo šire slojeve pučanstva i trend daljnjeg razvoja, naročito se suprotstavljajući favoriziranju zadrugarstva koje se počelo oporavljati od duže krize. Istaknuto je tom prigodom da tarifni stavovi za prijevoz robe željeznicom onemogućuju razmjenu dobara jer su, primjerice, poljoprivredni artikli oporezovani sa 60% cijene pri izvozu. Na taj su način primorski krajevi i šibenska trgovina bili prisiljeni da npr. ribu, ulje i vino zamjenjuju sa žitom i pšenicom u žitorodnim krajevima Dunavske banovine, budući da se izvozom nije mogao pokriti nabavni i trgovinski trošak.

Godine 1934. prestalo je s radom 40 trgovačkih radnji u Šibeniku i 7 na području Biograda na Moru, ali je iste godine 40 novih radnji otvoreno u Šibeniku. Broj članova Udruženja popeo se na 550. Zaključcima skupštine podržavao se dovršetak Unske pruge od Bihaća do Knina dolinom rijeke Une i Butišnice. Zahtijevalo se ubrzanje izgradnje luke u Šibeniku podizanjem novih javnih skladišta kako bi se *“time dalo zamaha razvoju ove velike i vrlo važne luke i parobrodarstvu”*.¹¹⁰

Trgovci se tijekom 1936. godine u više navrata obraćaju državnim organima sa zahtjevima za uređenje šibenske obale od pristaništa kod hotela “Krka” do Lučke peljarnice u blizini ribarnice, kao i za uspostavu skele na Martinskoj radi organizacije bržeg prometa i razvoja lokalnog turizma. U tom pogledu, kao i u pitanjima urbanizacije grada i poboljšanju putnih pravaca, u Beogradu se u različitim ministarstvima posebno zalagao šibenski ministar dr. Marko Kožul.¹¹¹ Rezultat te inicijative ogledao se ubrzo u

¹⁰⁹ Isto, 7.

¹¹⁰ DAŠ, KZ/UTŠ, 1933. – 1935., knj. 2, Zapisnik glavne godišnje skupštine od 31. III. 1935.

¹¹¹ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik konstituirajuće sjednice novog upravnog odbora od 3. IV. 1936.

činjenici pojavljivanja većeg broja privatnih prijevoznika za robu i putnike u Šibeniku. Tijekom 1936. registrirano je osam prometno-prijevoznih privatnih poduzeća, od kojih su neki imali po više automobila, što je na lokalnoj razini pojačavalo konkurenciju.¹¹²

Udruženje ustaje protiv odluke Saveza trgovačkih udruženja Primorske banovine od 25. srpnja 1936., kojom je odlučeno da se samo splitska slobodna skladišta ovlaste za tipiziranje i pojačavanje vina, čime bi se sva vina porijeklom iz Dalmacije trebala dovoziti u Split. To bi, uz dodatne troškove, katastrofalno djelovalo na ionako teško gospodarsko stanje vinogradara sjeverne Dalmacije.¹¹³

Trgovačko poslovanje na veliko i malo se zbog teške gospodarske krize, nestašice novca i pada kupovne moći gradskog i seoskog pučanstva naglo pogoršalo u razdoblju od 1934. do 1936. godine, napose kad su opće privredne neprilike tijekom 1936. bitno promijenile situaciju u odnosu na 1935. godinu.¹¹⁴

Na sjednici glavne godišnje skupštine Udruženja od 7. ožujka 1937. u izvještaju predsjednika Ivana Žaje ističe se da je *“opća privredna kriza izazvana posljedicama svjetskog rata, koja je u znatnoj mjeri pogoršana u ovom dijelu primorja u prošloj godini 1936. nerodom vina, maslina, bajama itd., kao i padom cijena naših poljoprivrednih artikala, osobito pak i potpunim izostankom priljeva uštedevina naših iseljenika, a tu tešku ekonomsku krizu zaoštravaju sve to većma raznorazni državni i samoupravni tereti, osobito pak na trgovačku privredu. K tomu su još nadošle i privredne sankcije protiv Kraljevine Italije uslijed kojih je naša poljoprivredna produkcija izgubila svoje inozemno tržište, pa izostankom zarada najviše je trpilo i još trpi pučanstvo ovog kraja.”* Kao najpogubniju mjeru državne gospodarske politike u trgovini Dalmacije i Šibenika gradski trgovci vide u činjenici nepravilno uvedene trošarine na vino kao glavni izvozni proizvod, a koja nameće veliki teret. Uslijed toga opća i trgovačka kriza zaoštrava odnose do krajnosti, budući da se tim teretima na vino najviše koristio banovinski upravni sustav i općinska uprava. Posljedica tih okolnosti je pad cijene i trgovine vina u gradu, a potražnja za vinom u državnim centrima Zagrebu, Ljubljani i Beogradu povećala se gotovo 1000%, od čega srednji i niži trgovački stalež zbog opće nelikvidnosti nije bio u prinudi kupovati i preprodavati to vino.¹¹⁵

Tijekom 1937. godine Udruženje je u više navrata raspravljalo o stanju i položaju lučko-bremenarskih radnika u šibenskoj luci. Ukupno je bilo registrirano 32 bremenarska radnika koji su od iste godine uključeni u Hrvatski radnički savez. Do kraja 1937. godine registrirano je 60 novih radnika. Bili su tretirani kao uslužni, a ne kao trgovački djelatnici, ali su svojim poslom bili vezani uz većinu trgovačkih

¹¹² Isto.

¹¹³ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik sjednice upravnog odbora od 10. VII. 1936.

¹¹⁴ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik sjednice upravnog odbora od 17. X. 1936.

¹¹⁵ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik godišnje skupštine Udruženja od 7. III. 1937.

transakcija. Cilj interpolacije Udruženja bila je zaštita radnika od druge konkurencije iz različitih mjesta šireg područja šibenske općine.¹¹⁶

Trgovci su zahtijevali da se u interesu “*privrednog principa grada Šibenika kod projektiranih lučkih radova ima dati prednost izgradnje nove operativne obale od novog gata Vrulje prema Rogaću, a potom dolazi najprvo u obzir izgradnja obale od hotela Krka prema Docu.*”¹¹⁷ Na godišnjoj skupštini Udruženja 20. ožujka 1938. izvješćuju se članovi o koristi uređenja šibenske luke kao gravitacijskog područja zaleđa i otočja, dogovorena su i urađena građevinska naličja i izvidi u luci radi izgradnje novih skladišta, uz naznaku da su državne vlasti u namjeri uređenja luke spremne utrošiti oko 5 milijuna dinara za prvu etapu uređenja.

Statistika Trgovinske industrijske komore u Splitu bilježi podatke o broju trgovačkih radnji šibenskog područja po strukovnoj djelatnosti. Za sredinu 1938. godine evidentirano je 656 trgovačkih radnji s 10 podružnica i filijala. Od tog broja u sjedištu Udruženja bilo ih je 328, od čega su 25 trgovine na veliko, 80 trgovine mješovite robe, 68 piljara, 108 trgovine na malo, 3 agenture, 7 komisionarskih radnji, 11 špeditera, 1 carinski posrednik, 10 auto-taksista, 2 fijakerska poduzeća i 7 vozara (tegljaši na kola). Područje Biograda na Moru imalo je registrirano ukupno 131 trgovačku radnju i 2 podružnice.¹¹⁸

Ukupan broj radnji do kraja 1939. godine povećao se na 698, i to u najvećem broju kod trgovine na veliko (sa 25 na 46) i kod agencijskih radnji (sa 3 na 13 agentura), što je za posljedicu imalo bolju nabavu i distribuciju robe, kao i njen plasman na širem hrvatskom prostoru, naročito poslije osnutka Banovine Hrvatske od kolovoza 1938. do travnja 1941. godine.¹¹⁹

Osim navedenih trgovaca koji su ostavili traga u gospodarstvu Šibenika, u međuratnom razdoblju od 1921. do 1941. godine poznatiji su i sljedeći obrtnici i zanatlije koji su povremeno ili stalno obavljali navedene obrte i zanate:

1. Zidari: Petar Ferara, Mate Kalauz pok. Ivana, Mate Kalauz pok. Jakova, Josip Ilijaš, Marko Kovačev, Josip Šupe.

2. Veliki poduzetnici građevinarstva: Rudolf Ružičić, Vladimir Šuhević, Luigi Battigelli, Grgo Olivari.

3. Kovači: Branko Berić, Drago Bukić, Lovre Demichelli, Marko Erceg, Ivan Filipi, Jere Filipi, Pavao Goleš, Vladimir Ognjenović, Marinko Sivić, Josip Kimer, Mate Mrša.

¹¹⁶ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik sjednice Udruženja od 25. III. 1937.

¹¹⁷ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik upravnog odbora Udruženja od 5. VII. 1937.

¹¹⁸ DAŠ, UTIO, br. 1336/38 od 2. VII. 1938., Statistički podatci – Izvještaj za lipanj 1938.

¹¹⁹ DAŠ, UTIO, br. 218/40 od 6. II. 1940., Statistički podatci – Izvještaj Udruženja trgovaca za srezove Šibenik i Biograd n/m za 4. tromjesečje 1939.

4. Bačvari: Dinko Aleksić, Vjekoslav Dobrović, Paško Dujjić, Mate Belamarić, Rade Dobrović, Nikola Kužina, Ivan Maglica, Valentin Potočnjak.
5. Električari: Nikola Antunac, Josip Belamarić.
6. Užari: Grgo Urem, Dojčin Teferić.
7. Kolari: Ante Slavica.
8. Limari i mehaničari: Simo Ronac, Nikola Beader, Stjepan Kordić, Josip Dvoraček, Vinko Marinović, Joakim Grubišić i bruslač Ivan Bastijančić.
9. Krojači: Rade Berić, Boris Berger, Petar Berce, Andrija Lehner, Mate Goreta.
10. Pekari: Stjepan Aras, Ante Grgurević, Ivo Baljkas, Nikola Čeko, Pavle Lovrić, Frane Rontić, Ante, Ivo i Marko Protega, Ivan Mišurac, Pave Štrkalj, Marko Dujilo, Stjepan Višić, Nikola Sunko, Božo Žeravica, Šime Zenić.
11. Orientalni poslastičari: Isnija Adamović, Kadri Bajramović, Izet Halilović, Stevo Mandić, Ante Marušić.
12. Sladoledari: Dominik Jurić.
13. Voštari: Vladimir Kulić, Ljubo Manojlović.
14. Stolari: Marjan Marotti, Jure Bartulović, Josip Bratić, Marinko Bartulović, Ivan Luketa, Đuro Vrljević, Ante Kalauz, Marko Zurić, Anđelo Kordić, Srećko Bator, Josip Silla, Jakov Stegić.
15. Brijaići: Josip Vikario, Ivan Svirčić, Petar Červar, Pave Vikario, Tomo Berak, Ivo Marotti, Špiro Jurin, Blaž Antunac, Stjepan Marković, Marko Jušić, Rade Laurić, Jere Marotti, Ante Kotromanić, Karlo Breurer.
16. Mesari: Stipe Gojanović, Andrija Vlahov, Jakov Girin, Josip Belamarić, Nikola Juroš, Ante Belamarić, Tomo Branica, Frane Kaleb, Dimitrije Crvak.
17. Modistica za gospodu: Ljubica Strauss-Simičević.¹²⁰

Na redovitoj 7. godišnjoj skupštini Udruženja 26. veljače 1939. raspravljeno je stanje trgovine i donesen zaključak da nije nastupilo poboljšanje trovačke privrede, čemu je uzrok bio slabiji plasman vina i uroda maslina podbačajem od čak 70% u odnosu na 1937. godinu. Trgovina je stalno trpjela i zbog slabijeg priljeva inozemnog kapitala u Primorsku banovinu. Doneseni su i zaključci kako je *“njemački Reich preuzeo nakon pripojenja Austrije i Sudetskih krajeva veći dio našeg izvoza, a isto toliko mi moramo kupiti u Njemačkoj, gdje se kao i u Italiji provode veliki planovi autarhije i gdje će nam tržišta u tim zemljama sve manje biti pristupačna, a ostala svjetska tržišta međutim gubimo; da radi pomanjkanja sversihodnog sistema za financiranje samouprava stalno rastu opterećenja izvoza, a isto tako da u pitanju financiranja samouprava postoji naredba Ministarstva financija, koja zabranjuje opterećivanje preko platežne moći građana, ali da ta naredba nema zakonske snage, da ne predviđa sankcije za prekršitelje i da prema tomu nema efikasnosti; da*

¹²⁰ DAŠ, Zapisnici Udruženja zanatlija i Udruženja trgovaca i industrijalaca u Šibeniku, knj. 1 – 6, 1924. – 1941.

su u prošloj godini povišene željezničke tarife na podvoz robe na taj način, da su neke izvozne točke favorizirane na štetu luka našeg centralnog Jadrana, tj. na štetu Šibenika i Splita.”

Udruženje prosvjeduje što je usporen rad na izgradnji turističke ceste na potezu Biograd na Moru – Šibenik i što se od dobivenih 10 milijuna dinara za luku u Šibeniku sporo napreduje s radovima, dok je za obalu lokalnog putničkog prometa bilo određeno samo milijun dinara, čime će se obala moći urediti samo na potezu od osam metara širine do prvih gradskih zgrada. To je bilo nedovoljno za parobrodarske i trgovačke poslove. Na toj sjednici novim predsjednikom Udruženja postaje mjesni trgovac i zastupnik lučko-brodarskih usluga Paja Komesarović, a potpredsjednikom postaje poznati šibenski knjižničar i vlasnik papirnice Grgo Radić.¹²¹

U tijeku rješavanja hrvatskog pitanja u Kraljevini Jugoslaviji 1938. i 1939. godine, sazrijeva zamisao o osnivanju Centralnog predsjedništva trgovaca svih hrvatskih krajeva (Hrvatska, Slavonija, Dalmatinska Hrvatska i Herceg-Bosna). Za predsjednika je predlagan inženjer Martin Jakovec iz Zagreba. Šibensko Udruženje na sjednici od 2. svibnja 1939. podupire tu ideju kroz izvješće kojega je podnio Paja Komesarović, obavijestivši šibenske trgovce da će prvi sastanak predstavnika hrvatskih trgovaca biti održan na Duhove 1939. godine u Splitu.¹²² Krajem 1939. Udruženje je zatražilo od banskih vlasti u Zagrebu osnivanje Lučkog radnog odbora u Šibeniku na jednak način kako su to ranije učinili i ostvarili Split, Dubrovnik i Sušak.¹²³

Dana 17. siječnja 1940. Udruženje podržava vodstvo Banovine Hrvatske u vezi s niveliranjem Zakona o neposrednim porezima, budući je isti zakon pogađao hrvatsko gospodarstvo u tom političkom trenutku, uz znanje da ti nameti terete privredu, a istodobno sve prihode vode prema središnjoj blagajni u Beogradu. Banovina Hrvatska participirala je u tim prihodima s primanjima samo 29%, a uplaćivala je u državnu blagajnu 40%, što nije odgovaralo srazmjeru pučanstva. Iz toga se zaključuje da se uravnoteženjem želi postići korist za banovinsku privredu, koja mora dobiti financijsku samostalnost i na koju je upućuje dotadašnje iskustvo u radu državnih financijskih službi u Beogradu.¹²⁴ Prijedlog o niveliranju Zakona o neposrednim porezima bio je usmjeren u pravcu njegove odgode do jedne godine, kroz koje bi vrijeme trebalo izraditi pravedniji i snošljiviji porezni sustav.

Početak 1940. godine nastupilo je teško stanje za trgovačku privredu zbog izbijanja rata u Europi *“koji je buknuo početkom rujna 1939. i koji svojim katastrofalnim posljedicama teško djeluje i na neutralne narode, a čak i onemogućujući međusobnu razmjenu dobara.”* Istodobno je referirano o sadržaju spomenice predane dr. Šubašiću pri njegovu posjetu Šibeniku, u kojoj je bila istaknuta hitna potreba za javnim radovima

¹²¹ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik glavne godišnje skupštine Udruženja od 26. II. 1939.

¹²² DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik sjednice upravnog odbora Udruženja od 2. V. 1939.

¹²³ DAŠ, KZ/UTŠ, 1936. – 1939., knj. 3, Zapisnik sjednice upravnog odbora Udruženja od 22. XI. 1939.

¹²⁴ DAŠ, KZ/UTŠ, 1940. – 1947., knj. 4, Zapisnik sjednice upravnog odbora Udruženja od 17. I. 1940.

na Primorju i “*pravednoj potrebi izjednačenja ovog našeg velelučkog grada kao centra sjeverne Dalmacije sa Splitom u pitanju upravne vlasti drugog stepena i u pitanju privrednih ustanova, pa da se je nadati da će ovaj jednodušni i opravdani zahtjev čitavoga pučanstva Šibenika i njegova gravitacionog područja naići na nadležnom mjestu na odaziv jer smo uvjereni, da ni u ovom važnom pitanju ne manjka razumijevanje.*”¹²⁵ Udruženje je zbog nepovjerenja u tijekove novca odredilo da se iz pričuve osigura 100 tisuća dinara, što je skupština i prihvatila u svrhu otkupa zgrade Zadržne gospodarske banke za što je već ranije bio sklopljen i kupoprodajni ugovor.

Od sredine 1940. godine u Šibeniku se osjeća izvjestan polet u gospodarskoj djelatnosti koji se pozitivno odrazio i na trgovačke poslove. Trgovinu na veliko vodila su 4 veća poduzeća – trgovina mješovitom robom dr. Marka Tarle, Zagrebačka dionička pivovara i tvornica slada, poduzeće Josipa Jadronje za komisionarske poslove robe na veliko i Okružna banka d. d. (vlasnik obitelj Šare) s bankarskim ovlaštenjem za mješovitu trgovinu vinom i kožom. Trgovinom na veliko u izvozu i uvozu bavila su se i industrijska poduzeća kao npr. tekstilna tvornica Ante Antića, tvornica buhača braće Šare, tvornica feromangana “La Dalmatienne”, tvornica aluminijska “Lozovac” obitelji Ivanović, rudnik kamenog ulja “Monte Promina” iz Drniša (stovarište u Šibeniku), “Šipad” (stovarište u Šibeniku), tvornica likera i narodnog veziva obitelji Matavulj, tvornica likera na otoku Prviću u vlasništvu obitelji Nike Skroze, sapunarska zanatska radnja Rade Đurića i uljarska zadruga u Murteru.¹²⁶

Početak siječnja 1941. šalju se posljednji zahtjevi Trgovačkoj komori u Splitu glede osiguranja komorske ispostave u Šibeniku s naglaskom na to da bi nerješavanje tog zahtjeva navelo sve trgovačke i obrtničke djelatnike na apstinenciju u smislu zahtjeva iz spomenice koju su 1940. šibenski trgovci predali banu dr. Ivanu Šubašiću.¹²⁷

Udruženje je početkom 1941. godine brojilo 637 stalnih članova budući da su tijekom 1940. godine prestale s radom 23 radnje, a u međuvremenu su osnovane još 43 nove. Na 9. glavnoj godišnjoj skupštini Udruženja prihvaćen je prijedlog Upravnog odbora da se otkáže članstvo u Savezu trgovačkih udruženja u Splitu, te da se osnuje samostalni Savez trgovaca sjeverne Dalmacije sa sjedištem u Šibeniku.¹²⁸

Proglašenje NDH 10. travnja 1941. šibenski su trgovci, većinom po političkom uvjerenju pristalice Hrvatske seljačke stranke, prihvatili kao novo političko stanje i izrazili lojalnost, te nastavili rad u novim okolnostima nakon što je 17. travnja 1941. talijanska okupacijska vojska ušla u grad i uspostavila svoj upravni i politički sustav poslije Rimskog sporazuma Pavelić – Mussolini od 18. svibnja 1941. godine.

¹²⁵ DAŠ, KZ/UTŠ, 1940. – 1947., knj. 4, Zapisnik 8. glavne godišnje skupštine Udruženja od 25. III. 1940.

¹²⁶ DAŠ, UTIO, br. 780/40 od 25. V. 1940.

¹²⁷ DAŠ, KZ/UTŠ, 1940. – 1947., knj. 4, Zapisnik sjednice upravnog odbora Udruženja od 17. I. 1941.

¹²⁸ DAŠ, KZ/UTŠ, 1940. – 1947., knj. 4, Zapisnik glavne godišnje skupštine Udruženja od 23. III. 1941.

DJELOVANJE I ZNAČAJ BANKARSKIH INSTITUCIJA U ŠIBENIKU OD 1921. DO 1941. GODINE

Gospodarski polet u Šibeniku od kraja 19. stoljeća do 1914. godine bio je uvjetovan aktivnostima mlađeg poduzetničkog staleža kojemu je uporaba električne energije omogućila značajne razvojne mogućnosti. Nepostojanje samostalne bankarske ustanove u gradu uvjetovalo je da su interesi šibenskih poduzetnika bili usmjereni ka osnivanju manjih industrijskih, obrtničkih i zanatskih pogona niske produkcije i jeftine radne snage.

Financijski kapital koji se ulagao u rudne i energetske potencijale ovog područja potjecao je iz bankarskih središta izvan dalmatinskog područja. Ti su centri moći pretežno bili u Trstu, Ljubljani, Beču i Pragu. Iz tih sredina od druge polovine 19. stoljeća dolaze inicijative za utemeljenje bankarskih filijala u Zadru i Splitu. Od početka 20. stoljeća osnivaju se podružnice raznih štedionica za malo kreditiranje poduzetništva u vezi zadrugara na selu. Treba spomenuti i osnivanje filijale Hrvatske vjeresijske banke iz Dubrovnika koja je u Šibeniku djelovala od početka 20. stoljeća. Jednako tako bila je značajna i Pučka štedionica, kao i podružnica Jadranske banke iz Trsta.¹²⁹

Bankarski kapital u razdoblju do 1918. plasiran je pretežno kroz davanja zajmova, bilo organima i tijelima lokalne samouprave, bilo malim i srednjim investitorima za podizanje male industrije i industrijskog obrtništva i zanatstva. U krajnjoj crti, od takvog kapitala koristi su imali samo dioničari novčanih zavoda. Češki i talijanski kapital do 1918. godine imao je u Dalmaciji, pa tako i u Šibeniku, dominirajuću ulogu.¹³⁰ Uzrok zaostajanja gospodarstva u odnosu na opću razinu razvijenosti ostalog dijela Austro-Ugarske bio je u nedostatku organiziranog kapitala domaće akumulacije koji je trebao postati čimbenikom razvoja moderne industrije u Dalmaciji.

Nedostatak domaćeg kapitala otežavao je dakle gospodarski razvoj Dalmacije, pa tako i Šibenika. Osnovna razvojna infrastruktura u željezničkom prometu i parobrodarstvu zahtijevala je velika financijska sredstva, kojih u Dalmaciji u to vrijeme nije bilo. Strani, pretežno talijanski i austrijsko-njemački bankarski kapital javlja se od početka 20. stoljeća, ponajviše u oblastima iskorištavanja sirovinskog blaga pokrajine. Šibenik je u tom pogledu bio od posebnog interesa za privatni bankarski kapital koncentriran u Trstu i Beču.¹³¹ Do 1921. godine u gradu nije djelovala filijala niti jedne talijanske ili austrijske banke, iako je talijanski kapital u ulaganjima u industrijske kapacitete bio dominantan.

¹²⁹ Igor KARAMAN, "Uloga Šibenika u dalmatinskoj privredi potkraj 19. i na početku 20. stoljeća", *Mogućnosti*, sv. 12, Split, 1966., 1342.

¹³⁰ Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Igor KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda od 1860. do 1914.*, Zagreb, 1968., 262.

¹³¹ I. KARAMAN, "Uloga Šibenika", 1335.

Od financijsko-bankarskih ustanova koje su u Šibeniku osnovane ili pak na različit način sudjelovale u gospodarskom životu grada i šireg područja kroz filijalu odnosno podružnicu, može se od 1921. godine pratiti čitav niz njih. Podružnica Jadranske banke u Šibeniku osnovana je 5. kolovoza 1921., a registrirana 27. travnja 1922. godine. Iznos glavnice iznosio je 30 milijuna kruna s nominalnom vrijednošću od 400 kruna po dionici.¹³² U prvim godinama obnove šibenskog gospodarstva nakon 1921. godine učešće te banke u financiranju različitog poduzetništva bilo je značajno.

Sl. 5. Reklama Jadranske banke.

Za potrebe lokalnog zadrugarstva, uporabom novčanih sredstava ograničenih povrata, povoljne je kredite odobrala Zadružna gospodarska banka d. d. iz Ljubljane, koja svoju podružnicu u Šibeniku osniva 24. rujna 1921. godine. Banka je odobrala zajmove zainteresiranim obrtnicima i manjim poslodavcima. Odobrala je i zajmove za nabavu razne robe, podržavajući izgradnju javnih skladišta i radnje oko pospješivanja izvoza domaćih proizvoda.¹³³

U vrijeme priprema za odlazak talijanske okupacijske vojske, u Šibeniku se 15. travnja 1921. godine osniva filijala Narodne banke d. d. iz Zagreba s imovinom od 150 milijuna kruna i nominalnom vrijednošću od 400 kruna po dionici.¹³⁴ Od 2. srpnja 1921. godine djeluje i podružnica Srpske centralne banke za primorje iz Dubrovnika. Dionički kapital iznosio je 20 milijuna kruna s nominalnom vrijednošću od 200 kruna po dionici.¹³⁵

¹³² DAŠ, Okružni sud u Šibeniku (dalje: OSS), Trgovački registar BI, 21 – 22. Dana 26. svibnja 1924. godine spojena je s Jadransko-podunavskom bankom, filijala Šibenik. Kao filijala Jadranske banke ukinuta je 29. travnja 1925. godine. Upravu banke činili su Josip Bilić, Paško Čikara, dr. Julije Gazzari, odvjetnik i politički djelatnik, član bivšeg Jugoslavenskog odbora u Londonu.

¹³³ Isto, 15 – 19.

¹³⁴ Isto, 6 – 8.

¹³⁵ Isto, 11.

Talijanske vlasti osnovale su 15. travnja 1921. filijalu *Banca Dalmata di sconto* s kapitalom od 6 milijuna kruna. Ta je podružnica nastavila svoje djelovanje i poslije odlaska talijanskih okupacijskih snaga. Od 1926. registrirana je kao podružnica Glavne filijale u Splitu, a od 21. prosinca iste godine djeluje kao Dalmatinska eskontna banka, filijala Šibenik (*Banca Dalmata di sconto filiale di Sebenico*). Sredstva banke koristili su za poslove trgovine i špedicije talijanski državljani koji su nakon odlaska talijanske vojske ostali u Šibeniku i Dalmaciji.¹³⁶

Srpska banka d. d. iz Zagreba osniva 23. ožujka 1922. godine podružnicu u Šibeniku. Osnovna djelatnost bila je u poslovima trgovine i prometa nekretninama.¹³⁷ U Kninu je od 4. srpnja 1921. godine djelovala i podružnica Prve pučko-dalmatinske banke d. d. iz Splita s glavnicom od 7,2 milijuna dinara i nominalnom vrijednošću od 120 dinara po dionici.¹³⁸

Šibenska Okružna banka d. d. osnovana je odlukom Ministarstva trgovine i industrije 23. siječnja 1922. i dozvolom Pokrajinske uprave za Dalmaciju od 2. ožujka 1922. godine. Temeljna glavnica mogla je iznositi do 8 milijuna kruna.¹³⁹ Banku su osnovali poduzetni šibenski trgovci i industrijalci braća Rade, Mate i Stipe Šare. U narodu nazvana "Banka Šare", obavljala je razne poslove kreditiranja u trgovini i industriji, kao i poslove uloga na štednju. Od robnih poslova bavila se izvozom dalmatinskih i šibenskih poljoprivrednih proizvoda: vina, ulja, višnje, buhača itd. Posjedovala je i vlastitu tkaonicu pamučne i lanene robe. Banka je solidno poslovala i uživala osobito povjerenje svih staleža Šibenika i šireg područja. Sve je obveze na vrijeme i točno izvršavala, a u doba fiskalne krize poslije 1932. godine nije se poslužila ponuđenom zaštitom.¹⁴⁰ Ista banka imala je dozvolu za prodaju kože, osnivanje trgovina mješovite robe na malo i veliko, mlinsku proizvodnju, trgovinu vlastite proizvedene tjestenine, mlin za mljevenje buhača i tvornicu keksa, kolača, dvopeka i kruha.¹⁴¹

Od 1934. godine slaba kupovna moć šibenskih i prigradskih težaka pogodila je sve gospodarske grane, a time je i posljedično utjecala na bankarsko poslovanje.¹⁴² To teško stanje pogađalo je banku, budući da je vladao provizorij stvoren odgodom primjene Zakona o likvidaciji zemljoradničkih dugova još od polovine 1931. godine. Okružna

¹³⁶ Isto, 90. Od 15. rujna 1925. ravnatelj filijale u Šibeniku je cav. Paolo Cozzi.

¹³⁷ Isto, 12.

¹³⁸ Isto, 14.

¹³⁹ Isto, 23 – 25. Članovi uprave: dr. Božidar Štambuk, Rade Šare, Juraj Jurin, dr. Juraj Dominis, Augustin Weissenberger, Ivo Merlak i Josip Kapitanović.

¹⁴⁰ Kotarski narodni odbor Šibenik (dalje: KNOŠ), Referat o novčanim ustanovama – banke, Šibenik, 1946., 3 – 4.

¹⁴¹ DAŠ, OU/GPŠ, br. 14456/37, kut. 466, 1937.

¹⁴² DAŠ, Okružna banka Šibenik (dalje: OBŠ), Izvještaj dioničarima od 15. V. 1932.

banka d. d. preuzima od 1. siječnja 1931. godine od veletrgovca Stipe Šare sve njegove obrte u osnovnu poslovnu bilancu te se prema ugovoru obvezala istom plaćati zakupninu od 100.000 dinara godišnje.

Bankari su uzrok do tada lošeg financijskog stanja u Primorskoj banovini nalazili u provođenju sankcija državnih vlasti prema Italiji. Zbog toga su općenito trgovina, pomorski izvoz iz Šibenika, kao i niske cijene ulja i vina, prouzročili pad kupovne moći stanovništva. Povoljniji rezultati u radu spomenute banke osjećaju se od 1936. godine, kada se cijene poljoprivrednih proizvoda stabiliziraju.¹⁴³ Industrijalizacija koja je od 1936. godine otpočela izgradnjom nove tvornice tkanina, banki je dala nove poslovne mogućnosti.¹⁴⁴ Na novu lokaciju u predgrađu Šibenika (Baldekin) prenosi tvornicu i tkaonicu pamučne i lanene robe. Tvornica je uživala posebnu zaštitu države.¹⁴⁵ Krajem 1940. banka proširuje poslovanje temeljem ovlaštenja Kotarskog poglavarstva u Šibeniku u vezi poslova kupnje, prodaje i izvoza poljoprivrednih i stočnih proizvoda (sirova i sve vrste kože, životinjska dlaka itd.).¹⁴⁶

U Šibeniku je rujna 1927. godine formirana podružnica Ljubljanske kreditne banke d. d. s glavnicom od 49,999.950 dinara i nominalnom vrijednošću od 100 dinara po dionici.¹⁴⁷ Ova je banka imala dugu tradiciju još od 1900. godine kada je osnovana kao dioničko društvo s čistim slovenskim kapitalom. Šibenska podružnica ove banke primala je uloge na štednju, otvarala račune građanima i odobravalala kredite. Banka je pripadala skupini liberalnih slovenskih političara i gospodarstvenika. Kao nacionalni zavod osnovala je podružnice u Trstu i Gorici, gdje je u bankarskim poslovima uživala povjerenje tamošnjeg slovenskog gospodarskog svijeta. Šibenska podružnica podupirala je lokalno gospodarstvo i trgovinu putem povoljnih kamatnih uvjeta, otvarala je konto-kredite i odobravalala mjenične kredite, lombardirala državne vrijednosne papire, vršila doznake u inozemstvo, primala u depo vrijednosne papire uz evidenciju i amortizaciju istih. Najveći broj šibenskih trgovaca koristio se ovom podružnicom, kao i značajniji industrijalci, obrtnici i zanatlije. U razdoblju od 1937. do 1938. godine podružnica je plasirala za potrebe domaće privrede 7 milijuna dinara, a osobni ulozi na temelju štednje i tekućih računa iznosili su 4 milijuna dinara.¹⁴⁸

Narodna banka iz Beograda imala je namjeru tijekom 1933. godine otvoriti filijalu u Šibeniku radi pomanjkanja kredita na novčanom tržištu, što se ogledalo kroz

¹⁴³ DAŠ, OBS, Zapisnik 15. redovite Glavne godišnje skupštine šibenske Okružne banke d. d. za godinu 1936., Izvještaj dioničarima od 23. V. 1937.

¹⁴⁴ DAŠ, OBS, Izvještaj dioničarima od 25. VI. 1938.

¹⁴⁵ DAŠ, OU/KPŠ, br. 11681/38, kut. 468, 18. VI. 1938.

¹⁴⁶ DAŠ, OU/KPŠ, br. 7018/41, kut. 474, 27. III. 1941.

¹⁴⁷ DAŠ, OSS, Trgovački registar BI, 35 – 39. Registrirana je 31. X. 1927. godine. Banka je pripadala grupi slovenskih liberala. Kao nacionalni novčani zavod imala je i podružnice u Trstu i Gorici.

¹⁴⁸ DAŠ, KNOŠ, Referat o novčanim ustanovama – banke, Šibenik, 1946., 2 – 3.

smirivanje poslovnih djelokruga domaćih poduzetnika.¹⁴⁹ “Plasiranje potrebnog, pa i minimalnog kredita u našu privredu i razvijanje solidnog bankovnog poslovanja, uvjetuje stvaranje povoljnije konjunktura u našem gospodarstvu. Ujedno bi to imalo za neposrednu posljedicu sukcesivno iskorištavanje mnogobrojnih prirodnih uslova, kojima Šibenska krajina obiluje, što bi opet dovelo do snošljivog života i blagostanja u našem marnom narodu, koji je u svakom pogledu zavrijedio da mu se obezbijedi pristojnija egzistencija i bolja budućnost.”¹⁵⁰

Gradska štedionica u Šibeniku djeluje od početka 30-ih godina. Osnovana je početnom dotacijom od Općine Šibenik s 500.000 dinara. Registrirana je tek 2. srpnja 1938. godine. Osnova njenog poslovanja bila je “pružiti svakome a osobito siromašnom dijelu pučanstva prigodu prišteđeni novac uložiti kao glavnicu sigurno i korisno, bez poteškoća i dangube, te u potrebi opet dignuti ga, a time da pobudi radinost i štedljivost.”¹⁵¹ Njenu ulogu najbolje je okarakterizirao načelnik dr. Vinko Smolčić smatrajući da će ona pridonijeti razvoju zadrugarstva i da neće postati lihvarski zavod. Osnovana je s ciljem osiguranja malih zajmova uz pristupačne kamate. Štedionica je u doba gospodarske krize trebala barem dijelom amortizirati njene negativne posljedice.¹⁵²

U travnju 1941. godine vlasti NDH nisu dirale u poslovanje banaka i njihovih podružnica u Šibeniku, ali su nakon 18. svibnja iste godine talijanske okupacijske vlasti preuzele rad svih javnih ustanova, pa tako i banaka. Na bazi izmjene dinara u lire u odnosu 100 : 38 izvršena je konverzija u knjigama svih novčanih zavoda. Domaći su bankarski zavodi podvrgnuti likvidaciji, kao npr. gradska štedionica i filijala Ljubljanske kreditne banke. Osnivanjem podružnica talijanskih banaka u gradu od sredine 1941. godine, osim osiguravajućeg društva “Croatia” iz Zagreba, nije bilo niti jedne hrvatske novčane ustanove.¹⁵³

¹⁴⁹ DAŠ, OU/GPŠ, br. 10949, kut. 434, 19. X. 1933.

¹⁵⁰ Isto. Dokument donosi podatke o Šibeniku za 1931. godinu. U gradu djeluje 800 trgovaca i zanatlijskih obrtnika, a na širem gradskom području 10 gradskih tvornica.

¹⁵¹ DAŠ, OU/KPŠ, br. 13915, kut. 468, 13. VII. 1938.; OKŠ, Trgovački registar BI, 65 – 68. Predsjednik uprave štedionice bio je M. Bačinić, a članovi uprave R. Šare, A. Tambača i S. Drutter.

¹⁵² *Ekonomski front*, br. 1, 11. V. 1930., čl. “Uloga Gradske štedionice”.

¹⁵³ DAŠ, KNOŠ, Referat o novčanim ustanovama – banke, Šibenik, 1946., 1. Za vrijeme talijanske okupacije u Šibeniku djeluju podružnice: *Banco d'Italia, fil. Sebenico; Cassa di risparmio delle provincie dalmate, fil. Sebenico; Banco di Roma, fil. Sebenico; Banco di Napoli, fil. Sebenico.*

ZAKLJUČAK

Osnovu šibenske trgovine, obrtništva i bankarstva u međuratnom razdoblju od 1921. do 1941. godine činilo je industrijsko naslijeđe, kojemu su snažne poticaje dali elektrifikacija i neke promjene socijalne strukture građanskog sloja od kraja 19. stoljeća do 1914. godine. U tom je razdoblju Šibenik bilježio procvat većine gospodarskih grana. Temelj rastućoj važnosti trgovine i zanatstva, osim u strateškim pozicijama grada u središnjem dijelu Jadrana, bio je u dužem razdoblju 18. i 19. stoljeća kada je grad bio ishodišna točka izvoza za šire gravitacijsko područje.

Urbanizacija praćena jačanjem gospodarstva vidno je promijenila težački značaj Šibenika te utjecala na pojavu široke skale trgovačko-prometnih i obrtničkih zanimanja. Šibenik kao neosporno glavno središte sjeverne Dalmacije, nakon što je Zadar od 1920. pripao Kraljevini Italiji, postaje atraktivan i stječe atribucije pravog centra. Zalaganje Udruženja trgovaca, obrtnika i zanatlija tijekom čitavog ovog razdoblja svodilo se, počevši od 1921. godine, na nastojanje za formiranjem upravne oblasti koja bi, osim šireg područja Šibenika, obuhvaćala i preostali prostor sjeverne Dalmacije. Većinu funkcija centralne uprave za Dalmaciju sve do 1941. godine preuzeo je Split. Borba za samostalnu trgovačku komoru bila je središnje pitanje daljnjeg razvoja grada.

U prilikama gospodarskog uspona u razdoblju od 1923. do 1929. i od 1935. do 1941. godine, trgovina i obrtništvo su od velikog značenja za Šibenik i njegove prometne funkcije, što se naročito manifestiralo u povećanju izvoznog prometa lučkog bazena. Nedostatak školovane radne snage, kako u industriji tako i u obrtništvu, dodatno je ograničio gospodarski razvoj. Stalna promjena razvojnih programa mjesnih političkih stranaka nije omogućila da se iznjedri jedan sveobuhvatni planirani program razvoja i potreba grada i njegova šireg područja. U takvim prilikama, i bankarstvo je uglavnom djelovalo u pravcu održavanja novčanih tijekova trgovačkom staležu na razini lokalnih potreba.

Milivoj Blažević

THE HISTORY OF COMMERCIAL, TRADES AND CRAFT
AND BANKING ACTIVITIES IN ŠIBENIK BETWEEN 1921 AND 1941

Summary

The town of Šibenik from as long ago as Venetian rule until the early 20th century was established as an important commercial and transportation centre with developed trades and crafts. From the end of the 19th century, during the period of the town's transformation from a farming into a commercial and industrial centre of the province of Dalmatia, it grew into the most important export port of Dalmatia, and after Trieste and Rijeka it was the most important shipping port on the eastern Adriatic coast. Starting in 1921, through the period of the newly formed state, the town's businessmen tried to make Šibenik a more important place both commercially and transport-wise. Commerce, trades and crafts and a handicraft industry developed in the town on the basis of infrastructure assumptions (railway, roads, hospital, water supply, electrification) from an earlier period, which resulted in the development of the middle and upper merchant classes. The struggle for an independent Chamber of Commerce, based in Šibenik, to cover a wider area of Dalmatia was dominant in the period between 1921 and 1941.

By exporting mineral wealth from the hinterland (Drniš, Knin, Bosnia) and the surplus of agricultural products (wine, oil, pyethrum etc.), Šibenik guaranteed itself an important place in national trade in this difficult economic period, gradually encouraging the growth and importance of private initiative in trade services.

Based on the original material, this paper for the first time gives an overview of this industry during that period.

Key words: Šibenik, goods turnover, trades and crafts, banking, 20th c.